

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного
управління та національної безпеки
Кафедра правознавства

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Шаповалов Вячеслав Олександрович

УДК 341.2:347.965.42

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Мирне вирішення міжнародних спорів

081 «Право»

Подається на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Шаповалов В.О.

Керівник роботи

Бучинська Анна Йосипівна
кандидат юридичних наук,
доцент

Висновок кафедри правознавства за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри правознавства № __ від « 08 » грудня 2021 р.

Завідувач кафедри правознавства

к.ю.н., доцент

Р. Д. ЛЯШЕНКО

(підпис)

« __ » _____ 2021 р.

Результати захисту випускної кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти Шаповалов Вячеслав Олександрович
захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(підпис)

Т.П. СВЯТОГОР

АНОТАЦІЯ

Шаповалов В.О. Мирне вирішення міжнародних спорів. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 081 – Право. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У кваліфікаційній роботі визначено особливості мирного вирішення міжнародних спорів. У роботі проаналізовано правове забезпечення мирного врегулювання міжнародних спорів та визначені засоби мирного вирішення міжнародних спорів. Досліджено особливості дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів, визначено особливості судових засобів вирішення міжнародних спорів. Практична цінність роботи полягає у проведеному детальному вивченні аспектів мирного врегулювання міжнародних спорів.

Ключові слова: дипломатичні засоби, міжнародний спір, Міжнародний Суд ООН, Генеральна Асамблея ООН, переговори, конфлікт.

ANNOTATION

Shapovalov V.O. Peaceful settlement of international disputes. - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 081 - Law. - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The qualification work identifies the features of peaceful settlement of international disputes. The paper analyzes the legal support for the peaceful settlement of international disputes and identifies the means of peaceful settlement of international disputes. The peculiarities of diplomatic means of resolving international disputes have been studied, the peculiarities of judicial means of resolving international disputes have been determined. The practical value of the work lies in the detailed study of aspects of the peaceful settlement of international disputes.

Key words: diplomatic means, international dispute, UN International Court of Justice, UN General Assembly, negotiations, conflict.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ.....	9
1.1. Поняття та особливості мирного вирішення міжнародних спорів	9
1.2. Засоби мирного вирішення міжнародних спорів.....	15
1.3. Правове забезпечення мирного врегулювання міжнародних спорів.....	24
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	31
РОЗДІЛ 2 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЗАСОБІВ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ.....	33
2.1. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних спорів.....	33
2.2. Судові засоби вирішення міжнародних спорів.....	40
2.3. Врегулювання міжнародних спорів за участю ООН	47
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	58
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історія людства безперервно пов'язана з різного роду агресією – громадянськими, світовими війнами, локальними конфліктами, розподілом сфер впливу, не завжди мирним шляхом. Однак, у міру дорослішання міжнародного співтовариства, стає неможливим заперечення того факту, що жодна держава, жоден уряд не в змозі в належній мірі забезпечити світову безпеку. Міжнародні суперечки і конфлікти будуть виникати завжди, будучи неминучим елементом міжнародних відносин. Підтримання міжнародного миру і безпеки є найважливішим завданням сучасного міжнародного права, що виражається одним із основоположних принципів міжнародного права - принципом мирного вирішення міжнародних спорів. У міжнародному праві принцип мирного вирішення спорів склався як імператив, згідно з яким міжнародні суперечки повинні вирішуватися лише мирними засобами.

Принцип мирного вирішення спорів є одним з основних принципів міжнародного права. Його дотримання актуальне і в сучасності, тому що силове вирішення конфліктних ситуацій неминуче призводить до людських жертв. Так, наприклад, тільки за ХХ століття під час Першої і Другої світових воєн загинуло близько 100 млн. осіб. Крім цього, було зруйновані житлові будинки, економіки країн того часу практично знищені, деякі держави перестали існувати або стали розділеними на кілька нових держав. Тому щоб всього цього уникнути необхідно спочатку збройного конфлікту вдаватися до мирного вирішення спорів. Мирне вирішення спорів за міжнародним правом визнається окремою правовою галуззю міжнародного права, принципи і норми якої визначають порядок мирного вирішення спорів між суб'єктами міжнародного права.

Значний внесок у дослідження особливостей мирного вирішення міжнародних спорів зробили вітчизняні та іноземні вчені. Проблематиці утвердження та розвитку інституту мирного вирішення міжнародних спорів присвячені праці багатьох зарубіжних науковців, серед яких, зокрема Вукович С., Сіск Т., Берхович Д., Бемелт Т. При цьому, слід вказати, що питання принципу мирного вирішення міжнародних спорів недостатньо висвітлене у працях вітчизняних вчених. Незважаючи на це, вагомий внесок у наукове дослідження даного питання зробили О.А. Антонюк, І.С. Бойко, М.В. Буроменський, А.М. Дочинець, А.Г. Іванов, Ю. Ю. Івчук, О.О.Зозуля, М.Г. Капітоненко, В. П. Кононенко, О.М. Ладиженський, С.Л.Лазарев, І.І. Лукашук, В. Т.Маляренко, З.В. Мамон, Я.Ю. Миколаєнко, М.Я. Поліщук, А.Н. Попков, Н.В. Пронюк, К. О. Савчук, О. В. Терещенко ін.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є вироблення на основі комплексного аналізу наукових джерел, сучасного міжнародного законодавства та правозастосовної світової практики науково обґрунтованих рекомендацій щодо мирного вирішення міжнародних спорів.

Для досягнення визначеної мети в роботі поставлені наступні **завдання**:

1. Визначити поняття та особливості мирного вирішення міжнародних спорів;
2. Визначити засоби мирного вирішення міжнародних спорів;
3. Проаналізувати правове забезпечення мирного врегулювання міжнародних спорів;
4. Дослідити особливості дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів;
5. Визначити особливості судових засобів вирішення міжнародних спорів;
6. Обґрунтувати особливості врегулювання міжнародних спорів за участю ООН.

Об'єкт дослідження – це процес мирного врегулювання міжнародних спорів.

Предмет дослідження – міжнародно-правове забезпечення особливостей мирного вирішення міжнародних спорів.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи є наукові методи, які орієнтовані на вимоги об'єктивного та всебічного аналізу проблем міжнародного права, а також проблем виникнення та розвитку інституту мирного вирішення міжнародних спорів. Методологія дослідження базується на сукупності загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, які широко використовуються в сучасній науці міжнародного права. Для цього використано ряд загальнонаукових методів діалектичного пізнання: методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції. Так, методи вивчення і аналізу наукової літератури, формально-логічний, системного підходу, історико-правовий були використані при вивченні становлення правового забезпечення мирного врегулювання міжнародних спорів та дефінітивної характеристики принципу мирного вирішення міжнародних спорів (підрозділи 1.1; 1.2; 1.3; 2.1; 2.2; 2.3). Системно-функціональний, структурно-функціональний методи – для аналізу основних засобів мирного вирішення міжнародних спорів (підрозділи 2.1; 2.2; 2.3). Порівняльно-правовий метод – для проведення дослідження особливостей окремих засобів та шляхів мирного вирішення міжнародних спорів (підрозділи 1.2; 1.3).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені тут положення та висновки разом створюють певну цілісну картину про основні шляхи мирного вирішення міжнародних спорів і можуть бути використані надалі при обґрунтуванні перспектив розвитку окремих засобів мирного вирішення міжнародних спорів.

Апробація результатів дослідження. Окремі результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження, були предметом обговорення на науково-практичних конференціях: «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (матеріали міжнародної науково-практичної конференції,

м. Львів, 15–16 жовтня 2021 р.); «Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення» (матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Одеса, Україна, 8–9 жовтня 2021 р.); IX Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі». (м.Житомир,Україна,11 листопада 2021 р.)

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел (90 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

1.1. Поняття та особливості мирного вирішення міжнародних спорів

На засадах свого формування міжнародне право лише спонукало держави до мирного вирішення спорів, ніде не закріплюючи цю умову. Але з появою якісно нових суспільних відносин, розвитком торгового мореплавства, виникла конкретна необхідність в закріпленні даної обставини у вигляді загальнообов'язкового принципу. Протягом багатьох століть розвитку міжнародних відносин війна була основним засобом вирішення протиріч. Усвідомлення згубності цього шляху призвело до скликання міжнародних конференцій, на яких вперше на міждержавному рівні стали обговорювати проблеми мирного вирішення міжнародних конфліктів.

Міжнародні суперечки завжди були і завжди будуть неминучим елементом міжнародних відносин. Як би міжнародне співтовариство не намагалося викорінити причини конфліктів, завжди будуть конфлікти і розбіжності. У цих умовах, на основі міжнародного права і спорів, нинішня розробка і вдосконалення механізмів і процедур, призначених для їх запобігання.

Виникнення міжнародних суперечок може бути обумовлено різними причинами, пов'язаними з економічними, соціальними, політичними сферами. Мирні способи вирішення міжнародних спорів застосовуються тоді, коли між суб'єктами міжнародного права виникає міжнародний спір.

У широкому сенсі міжнародний спір – це політико-правові відносини, що виникають між двома і більше суб'єктами міжнародного права, в основі яких лежить протиріччя. Міжнародний спір – це незгода між питаннями міжнародного права за фактами, законами або політикою, в яких клопотання або заява однієї сторони стикається з апеляцією, зустрічним позовом або відмовою іншої сторони [1, с. 142].

Міжнародний спір – це загальний стан взаємної ворожнечі між державами. Дві країни можуть відчувати антипатію одна до одної, але у них немає відчутних відмінностей; і навпаки, дві держави можуть перебувати в дружніх відносинах, але вони також можуть мати відмінності в поглядах з окремих питань між собою [3, с. 9-10].

Міжнародні спори — це суперечності, виражені формально (об'єктивно) щодо фактів чи правових питань між суб'єктами міжнародного права. Міжнародний спір є юридичним фактом, і вимагає від його учасників та інших відповідних суб'єктів міжнародного права дотримання принципу мирного вирішення міжнародних спорів. [3, с. 125].

Виходячи з наведених визначень, можна виявити основні риси міжнародного спору:

- склад сторін, що сперечаються – держав, міжнародних міжурядових організацій;
- спір повинен бути вирішений, тобто він повинен мати точно певний зміст;
- спір повинен виражатися зустрічними претензіями або суперечливими заявами сторін спору.

Мирне врегулювання міжнародних спорів відповідає інтересам всіх народів, оскільки співіснування держав, що належать до різних регіональних систем, настійно диктує необхідність мирного вирішення спорів між ними. Система міжнародних відносин не буде нормально функціонувати без механізму мирного вирішення спорів. Виходячи з цього, завдання розвитку і

вдосконалення механізмів і процедур, спрямованих на запобігання і вирішення спорів, в даний час надзвичайно актуальна. В даний час існує безліч мирних засобів, а також процедур невійськового вирішення спорів, як на глобальному, так і на регіональному рівні. [4, с. 54].

Стабільний і постійний міжнародний мир може бути забезпечений тільки за умови попереднього дотримання певних передумов. Залежно від кута зору вони можуть бути не тільки численні, але і вельми різні. Ці передумови стосуються як правового регулювання порушуваних проблем, так і фактичних питань. І хоча можливі інші підходи, вважаємо безперечним, що деякими з ключових передумов для досягнення і підтримки постійного миру є: 1) правова заборона на застосування сили і загрози силою; 2) існування юридичного визначення агресії; 3) проголошення агресії міжнародним злочином; 4) зобов'язання мирного врегулювання всіх міжнародних спорів; 5) існування розроблених способів мирного вирішення міжнародних спорів; 6) ефективна колективна система протидії будь-якому потенційному агресору (колективна безпека); 7) роззброєння; 8) загальне співробітництво держав; 9) розвиток культури миру [4, с. 54]. Кожен з перерахованих моментів необхідний.

Класичне міжнародне право, а за ним і юридична наука, за зразком існуючої колись практики, проводили відмінність між мирними (миролюбними) і примусовими засобами вирішення міжнародних спорів або, в більш сучасному варіанті: світовими (тобто позасудовими) угодами, вирішенням шляхом арбітражу і силовими рішеннями. При цьому в якості примусових засобів виділялися реторсії, репресалії і війни. Ця класифікація зберігалася аж до кінця Другої світової війни, при цьому силові рішення за певних умов вважалися допустимими [5].

Незважаючи на те що сучасне міжнародне право забороняє не тільки застосування сили, а й загрозу застосування сили в міжнародних відносинах і наполягає на мирному вирішенні спорів, класифікацію на мирні і примусові

засоби, за традицією, і сьогодні можна зустріти в юридичній літературі, особливо в багатьох систематичних дослідженнях [6, с. 214].

Однак в наш час вона не є коректною з принципових причин. З позиції чинного міжнародного права війна не тільки не є засобом вирішення спорів, а й заборонена. Більш того, агресія оголошена міжнародним злочином. Зобов'язання мирного вирішення спорів являє собою іншу сторону заборони на застосування сили в міжнародних відносинах.

Зобов'язання має самостійну цінність, хоча вже за логікою речей впливає із заборони на застосування сили (якщо суперечки не можна вирішувати силою, залишаються тільки мирні способи). У наш час можна говорити не тільки про заборону на силове вирішення спорів, а й про зобов'язання держав вирішувати свої суперечки, зрозуміло, виключно мирними засобами. Іншими словами, мова йде про обов'язок не дозволити спору перерости в серйозний конфлікт з непередбачуваними наслідками, а спільними зусиллями в найкоротші терміни його подолати.

Одним з найбільш значущих напрямків діяльності держав на сучасному етапі є розробка стратегії взаємодії та співробітництва з іншими державами, що зумовило необхідність ефективного застосування існуючих способів вирішення міжнародних спорів як дипломатичного, так і правового характеру. Відповідно до сучасного міжнародного права держави зобов'язані вирішувати свої суперечки тільки мирними засобами.

У найзагальнішому сенсі під мирним вирішенням міжнародних спорів розуміються різні заходи, процедури і дії, спрямовані на подолання виниклих суперечок і спірних ситуацій в найкоротші терміни способом, максимально прийнятним для всіх зацікавлених сторін, без застосування сили в міжнародних відносинах.

Аналізуючи принцип мирного вирішення міжнародних спорів можна розкрити його як одну з основних частин сучасного міжнародного права, що представляє собою право мирного співіснування держав незалежно від їх

соціальних показників і ґрунтується на заборону застосування сили або загрози її застосування за допомогою укладення мирних угод між сторонами тільки мирними способами вирішення конфліктів. Держави самі вибирають мирні способи вирішення спорів в залежності від конкретного спору і взаємних інтересів.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів є одним з основних принципів міжнародного права. Він закріплений у таких документах, як Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. [7], Декларація про принципи міжнародного права 1970 р. [8] та ін.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів закріплений у пункті 3 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй таким чином: «Усі держави-члени Організації Об'єднаних Націй повинні вирішувати свої міжнародні суперечки мирним шляхом, щоб не загрожувати міжнародному миру, безпеці та справедливості» Це означає, що держави зобов'язані вирішувати свої міжнародні суперечки виключно мирними засобами. Держави орієнтуються на якнайшвидше вирішення міжнародного спору. [7].

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів-це найважливіша властивість сучасного міжнародного права, безпосередньо і гранично концентровано виражає його сутність як права мирного співіснування держав незалежно від їх соціальних систем і виявляється в заснованій на міжнародно-правовій забороні застосування в міжнародних відносинах сили або загрози нею загального обов'язку суб'єктів міжнародного права вирішувати виникаючі між ними суперечки або ситуації виключно мирними засобами; з правом вільного вибору кожного з них і урахуванням взаємних інтересів один одного, відповідно до принципів справедливості і міжнародного права [9, с. 348].

Інститут мирного врегулювання спорів представляє один із найважливіших міжнародно-правових засобів підтримки міжнародного миру і забезпечення мирного співіснування держав. Зміст принципу мирного вирішення міжнародних спорів становлять типовий перелік зобов'язань, що

пропонується сучасною доктриною міжнародного права та сукупністю засобів мирного вирішення міжнародних спорів, передбачених Статутом ООН [10, с. 378].

Мирне врегулювання міжнародних спорів здійснюється за допомогою особливого механізму, що включає юридично закріплені способи і засоби у вигляді добре злагодженої системи.

Ян Азуд вважав, що «зобов'язання вирішувати міжнародні суперечки мирними засобами, з тим щоб ці суперечки не несли загрози міжнародному миру і безпеці або справедливості, вимагає в той же час, щоб держави в своїх міжнародних відносинах утримувалися від загрози силою або застосування сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави так само, як і від всяких інших дій, несумісних з цілями ООН. Ці два принципи повинні, тому розумітися в діалектичній єдності» [11].

Пріоритетність мирних засобів вирішення міжнародних спорів пов'язана з простотою та невисокою вартістю такої процедури. З огляду на низьку вартість, як вказують Ю. Ю. Івчук та К. І. Івчук, посилаючись на дослідження V. Derrick, «в період з 1946 по 2000 рік словесні дії представляли основну частину (майже 44%) всіх сторонніх дій. Останні три типи – судові процеси (наприклад, арбітраж або використання військових трибуналів), адміністративна допомога (наприклад, гуманітарна допомога, нагляд і моніторинг виборів і військове втручання (наприклад, військове спостереження, підтримання миру і моніторингу демобілізації) склали невелику частину сторонньої діяльності. Зважаючи на необхідність використання великої кількості фінансових та людських ресурсів, останні три форми разом склали близько 16% всієї діяльності управління конфліктами» [12, с. 385; 13, с. 7].

Проведений аналіз принципу мирного вирішення міжнародних спорів дає підстави виділити наступні найбільш важливі елементи цього принципу:

- 1) обов'язок вирішувати спори на основі міжнародного права і справедливості;

2) Усі країни зобов'язані прагнути вирішувати свої міжнародні суперечки найшвидшим і справедливим способом;

3) Держави зобов'язані уникати будь-яких дій, які можуть загострити суперечки, коли міжнародний мир і безпека знаходяться під загрозою;

4) суди і арбітражі дотримуються правила, згідно з яким, після того як спір оформиться, ніякі дії будь-якої зі сторін, спрямовані на отримання односторонніх переваг, не можуть розцінюватися як докази правоти;

5) спір не дає правових підстав для протиправного застосування сили, з метою захоплення спірної території.

Держави мають право вільно обирати за взаємною згодою певні засоби мирного врегулювання суперечок і конфліктів між ними, заснованих на принципах рівності національного суверенітету та невтручання у внутрішні справи одна одної.

Отже, принцип мирного вирішення міжнародних суперечок полягає, по-перше, в тому, що держави зобов'язані вирішувати свої взаємні суперечки лише мирним шляхом, по-друге, держави зобов'язані вирішувати свої взаємні суперечки, які не загрожують міжнародному миру і безпеці, і, нарешті, по-третє, , своєчасно вирішувати всі суперечки і не залишати їх невирішеними.

1.2. Засоби мирного вирішення міжнародних спорів

Мирні засоби вирішення міжнародних спорів – це засоби, що застосовуються суб'єктами міжнародного права з метою врегулювання спорів між ними відповідно до принципу мирного вирішення міжнародних спорів. Засоби мирного вирішення спорів змінювалися в ході історії. Якщо Гроцій у своїй відомій праці *De Jure Belli ac Pacis* (1625 р.) наводив всього три засоби (безпосередні дипломатичні переговори, арбітраж і жереб) [14, с. 235], то пізніше їх кількість і види значно розширилися [15, с. 166] і з'явилася можливість їх класифікації різними способами.

У деяких джерелах способи мирного вирішення спорів не поділяються на групи, а просто перераховують їх один за іншим: переговори і консультації, обстеження, добрі послуги, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних агентств і органів, процедури, встановлені Статутом ООН, процедури, передбачені іншими міжнародними інструментами [16, с. 9], а саме: переговори, посередництво, слідча процедура, примирення, арбітраж, Міжнародний суд, засоби, передбачені Конвенцією ООН по морському праву, засоби врегулювання міжнародних комерційних спорів, Організація Об'єднаних Націй, регіональні організації [17, с. 559].

Інститут мирного вирішення спорів як іманентно притаманний світопорядку на основі верховенства права включає в себе комплекс загально визнаних процедур, викладений у ст. 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй: переговори, обстеження, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд. Статут Організації Об'єднаних Націй надає сторонам у суперечках свободу вибору мирного методу, який вони вважають найбільш підходящим для вирішення спору. [7].

Деякі автори приймають класичний поділ на дипломатичні та правові засоби мирного вирішення спорів, але окремо, крім його, розглядають механізми мирного врегулювання, передбачені Конвенцією ООН з морського права [18, с. 273]. З іншого боку, деякі автори розрізняють: 1) дипломатичні засоби-безпосередні переговори, добрі послуги, посередництво; 2) інституціоналізовані (формалізовані) засоби, не обов'язково призводять до остаточного рішення – слідча процедура, примирення; 3) засоби, що призводять до обов'язкового для виконання судового рішення – арбітраж, вирішення спору будь-яким Постійним міжнародним судовим органом [19, с. 261]. Існує думка, що всі засоби мирного вирішення спорів можна розділити: 1) на дипломатичні – переговори, посередництво, слідча процедура, примирення; 2) правові – арбітраж; 3) мирне вирішення спорів в рамках Статуту ООН; 4) самопоміч – реторсія і репресалії [20, с. 283]. Зрозуміло, є й інші класифікації.

І все ж найбільш поширеною є класифікація мирних засобів вирішення спорів, що враховує характер органу, задіяного у вирішенні спору, порядок процедури, критерії та джерела, на основі яких вирішується спір, а також ступінь обов'язковості вирішення відповідного органу. Згідно з цією класифікацією мирні засоби вирішення спорів поділяються на політичні (дипломатичні) і правові (судові) [21, с. 386; 22, с. 113].

У доктрині міжнародного права виділяють три основні *види* засобів мирного вирішення міжнародних спорів:

- погоджувальні (до них відносять перемови, консультації, добрі послуги, посередництво, встановлення фактів, примирення, тощо);
- судові (міжнародні суди і міжнародні арбітражі);
- міжнародних організацій [24, с. 3].

З.В. Мамон поділяє всі засоби мирного вирішення міжнародних спорів на дві групи. Погоджувальні засоби (перемови, консультації, слідча й погоджувальна комісії, посередництво, добрі послуги тощо) становлять першу групу й визначаються як дипломатичні засоби, тому що сторони самі «контролюють» спір та можуть прийняти або відкинути запропонований механізм його врегулювання. До другої групи – правові засоби – входять міжнародний арбітражний і судовий розгляди [24, с. 3].

Ми вважаємо, що всі методи мирного вирішення міжнародних суперечок традиційно поділяють на дві групи. Переговори, консультації, примирення, комітети з розслідування та примирення, посередництво та добрі послуги становлять першу групу і називаються дипломатичними засобами, оскільки сторони мають повний контроль над суперечкою та можуть прийняти або відхилити запропонований механізм вирішення. Інша група — міжнародний арбітраж і судовий розгляд, відомі в доктрині міжнародного права як правові засоби.

Дипломатичні способи мирного вирішення міжнародних спорів здійснюються дипломатичними каналами або через політичних представників

держав і міжнародних організацій. Вони прагнуть примирити інтереси сторін у суперечці, але не обов'язково задовольнити в усіх відношеннях міжнародно-правові вимоги або вимоги істини і справедливості. При цьому рішення, досягнуті цим шляхом, самі по собі не є юридично обов'язковими, крім випадків, коли вони набувають форму угоди між сторонами спору.

До них відносяться безпосередні дипломатичні переговори, добрі послуги, посередництво, примирення та слідчі комісії. У наш час в якості окремого політичного (позасудового) механізму можна виділити вирішення міжнародних спорів в Організації Об'єднаних Націй або в інших міжнародних організаціях [25, с. 42-43].

Перевагами цих способів мирного вирішення є, зокрема, їх гнучкість і можливість використання в різних видах суперечок і ситуацій. Це дозволяє в більшості випадків знайти компромісне рішення, при цьому ніхто не стає ні повним переможцем, ні повністю переможеним. При збереженні почуття власної гідності (ніхто не любить програвати, і держави в тому числі) така збалансованість задоволення протиставлених інтересів являє собою свого роду гарантію, що досягнуте рішення дійсно буде реалізовано і що тим самим суперечка буде вирішена остаточно або хоча б на тривалий час. Одна з переваг полягає в тому, що прийняття будь-якого з цих кроків не означає одночасно згоду на обов'язковість рішення, яке в ході подальшої процедури запропонує інша сторона або третій, незалежний, фактор. Всі рішення, рекомендації та поради мають необов'язковий характер до тих пір, поки не будуть прийняті обома сторонами. Нарешті таким способом в особливо делікатних ситуаціях можна досягти вирішення спору і відновлення справедливості, одночасно уникнувши позначення відповідальної сторони як винуватця [26, с. 267].

Велика гнучкість одночасно є і слабким місцем цих механізмів. Вони в будь-який момент залежать від готовності сторін спору до співпраці, маючи на увазі і право кожної з них відмовитися від уже розпочатих переговорів, посередництва і т.п., якщо вони вважатимуть це необхідним або своєчасним.

Крім виняткових випадків, коли результат застосування цих способів виражається в будь-якому юридично обов'язковому документі (міжнародний договір, який набрав чинності, або певне рішення уповноваженого політичного органу міжнародної організації), навіть якщо процедура доведена до кінця, вони завершуються прийняттям актів, що мають необов'язковий характер – різні пропозиції, доповіді, рекомендації тощо. На практиці це може призвести до надмірного затягування вирішення спору, заподіяння непоправної шкоди і навіть ескалації напруженості у відносинах і можливого переростання спору в конфлікт.

Правові засоби – юридичні процедури, що здійснюються юридичними органами – міжнародним судом або міжнародним арбітражем – які, виходячи із заявлених вимог і представлених доказів, на основі норм міжнародного права приймають рішення про юридично значущі права і зобов'язання.

Очевидна перевага юридичних процедур полягає в наступному: спір вирішується в рамках строго формальної, заздалегідь відомої процедури, що забезпечує рівноправність сторін процесу, можливість подання доказів і судового розгляду; рішення ґрунтується на строгих правових нормах (нормах міжнародного права); рішення (постанова суду) є юридично обов'язковим для сторін у спорі. У деяких випадках існує і можливість оскарження рішення незадоволеною стороною у вищу інстанцію [27, с. 178].

З іншого боку, недоліком даного засобу можна в деякому сенсі вважати те, що судова процедура в принципі може бути ініційована тільки на основі згоди сторін, що сперечаються. Воно може бути виражено різними способами, але в будь-якому випадку це повинно бути зроблено явно і публічно.

Так як держави суверенні, їх не можна примусити проти своєї волі погодитися на розгляд їх спору будь-яким міжнародним органом. Крім того, судова процедура, саме через свою публічність і формальність, не підходить для випадків, коли відносини між державами дуже погані, коли питання є

життєво важливим хоча б для однієї зі сторін, коли немає чітких правових норм і т. п.

Звернення до міжнародних судових органів тягне за собою більш серйозні наслідки для учасників спору, так як винесене судом рішення є обов'язковим для виконання судовий розгляд відбувається при вирішенні спору Міжнародним Судом ООН. Важливу роль у врегулюванні міжнародних спорів відіграють міжнародні організації, зокрема Рада Безпеки ООН, уповноважена проводити розслідування будь-якого спору і будь-якої ситуації як самостійно, так і спеціально створеної комісією [28, с. 365]. У практиці відомі випадки, коли Міжнародний Суд відмовляв у розгляді справи на підставі того, що одна зі сторін не визнавала юрисдикцію Суду з того чи іншого питання. Також слід звернути увагу на високу вартість участі в судовому процесі.

Міжнародний арбітраж являє собою добровільно виражену згоду сторін передати свій спір на розгляд третій стороні, рішення якої буде обов'язковим для сторін у спорі. Розрізняють два види юрисдикції арбітражних судів: факультативну і обов'язкову. Факультативна передбачає передачу справи за згодою обох сторін, обов'язковою є волевиявлення всього однієї сторони. Суперечка між міжнародною організацією та її країною-учасницею також може бути вирішена за допомогою міжнародного арбітражу, передбаченого Віденською конвенцією про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 року [29].

Поєднання політичних і правових засобів вирішення спорів полегшується тим, що і ті і інші засоби базуються на одних і тих же основних принципах, таких як: зобов'язання мирного вирішення спорів; зобов'язання співпраці в мирному вирішенні спорів; принцип суверенної рівності сторін у спорі; свобода сторін у спорі самостійно, за угодою, вибрати найбільш підходящий спосіб вирішення спору; зобов'язання діяти сумлінно і т. п. Крім того, їх об'єднує те, що особливо способи вирішення спорів не повинні означати порушення чинного міжнародного права.

У наш час існує дійсно велика кількість різних механізмів вирішення міжнародних спорів. І це необхідно, так як ці суперечки стають все численніші і різноманітніші. Крім того, з'являється можливість вибрати оптимальний засіб для вирішення конкретного спору і в міру потреби одночасно комбінувати різні засоби. Можна очікувати, що ці механізми продовжать розвиватися і вдосконалюватися. Однак незважаючи на необхідність і ефективність цих механізмів, на практиці в багатьох випадках головну проблему являє собою проста обставина – наскільки сторони дійсно щиро бажають вирішити свою суперечку мирними засобами.

Необхідно відзначити і активну участь міжнародних організацій у врегулюванні міжнародних конфліктів. Всі міжнародні організації можна розділити на дві групи: універсальні і регіональні. Провідну роль серед усіх міжнародних організацій, безсумнівно, відіграє ООН. Так, наприклад, Генеральна Асамблея ООН уповноважена рекомендувати заходи мирного залагодження будь-якої ситуації, незалежно від її походження [30, с. 182].

Вважаємо слушним зауваження З. В. Тропіна, що «розвиток мирних засобів вирішення міжнародних спорів фактично відбувається шляхом відмови від універсалізації таких засобів за рахунок їх регіоналізації, тобто створення регіональних систем (механізмів) вирішення міжнародних спорів. Ця тенденція пояснюється більшою гнучкістю регіональних механізмів порівняно з їх універсальними аналогами, що більше відповідає потребам діяльності держав у сучасних міжнародних відносинах [31, с. 351]. Водночас наразі в більшості регіональних договорів та організацій або передбачають неад'юдикаційні засоби вирішення міжнародних спорів, або створюють ад'юдикаційні органи з дуже обмеженою юрисдикцією. І такі обмеження фактично не дають можливості для подальшого розвитку цих інституцій. У сучасних регіональних системах (механізмах) вирішення міжнародних спорів надається перевага дипломатичним (незобов'язуючим) засобам вирішення міжнародних спорів, оскільки держави все ще не готові погодитись на створення міжнародно-

правових механізмів, які можуть втручатись в діяльність їхніх державних органів через прийняття юридично обов'язкових рішень» [31, с. 351].

Згідно зі Статутом ООН, на Раду Безпеки ООН членами організації покладається головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Крім того, Рада Безпеки може надавати добрі послуги, посередництво; здійснювати розслідування і примирення. Також Рада Безпеки має право в будь-якій стадії спору рекомендувати належну процедуру або методи врегулювання спору. [87, с. 115]. До регіональних міжнародних організацій належать ті, членами яких є держави певного географічного району світу. До них відносяться організація з безпеки і співробітництва в Європі, Асоціація держав Південно-Східної Азії, Європейський Союз, Співдружність Незалежних Держав та ін. Рішення даних організацій поширюються на територію країн – її членів. Кожну з усіх міжнародних організацій відрізняє своя власна процедура вирішення міжнародних спорів. Однак варто відзначити і те, що фрагментація міжнародного права включає в себе інституційні та матеріально-правові складності. Перші безпосередньо пов'язані з компетенцією найрізноманітніших інститутів, що використовують міжнародно-правові норми, та ієрархічних зв'язків між ними. Особливість других полягає в поділі права на вузькоспеціалізовані компоненти, що претендують на відносну відособленість один від одного і від єдиного права. Так, один і той же спір може розглядатися різними судовими органами як абсолютно різні справи. Поряд з цим не існує і системи передачі справ з однієї міжнародної судової установи в іншу, не існує певної класифікації справ для виявлення підвідомчості та підсудності. Внаслідок цього, міжнародні суди і трибунали не складають загальної ієрархічної системи. Для вирішення даної проблеми, на нашу думку, необхідно надати міжнародним судам і трибуналам можливість запитувати консультативні висновки Міжнародного Суду ООН щодо питань міжнародного права, щодо яких важливо створити єдність практики. Це необхідно для скорочення конфліктуєчого тлумачення норм міжнародного права. [87, с. 115].

Слід додати, що формування та реалізація політики публічної дипломатії в умовах гібридної російської агресії залишається одним із ключових напрямків діяльності зовнішньополітичних органів влади. За період 2014-2021 рр. українська дипломатія долала суттєві перепони на шляху захисту національних інтересів, суверенітету держави, максимально використовувала можливі засоби діяльності: в ООН і міжнародних судах щодо притягнення РФ до відповідальності. Але, слід погодитись з Є. Юрійчук та С. Опінко, що «з самого початку гібридної російської агресії зовнішньополітична діяльність України в ООН була спрямована на захист державного суверенітету та притягнення до відповідальності РФ, проте через застарілість та не реформованість інститутів і механізмів ООН, певні геополітичні чинники, діяльність України виявилась не досить вдалою, й фактично обмежилася прийняттям ГА ООН декількох консультативних резолюцій. Не останню роль тут зіграло й те, що ООН, за своєю суттю, є міждержавною організацією, і результативність діяльності України в ній детермінована станом двосторонніх відносин» [32, с. 117].

Тому на підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що всі методи мирного вирішення міжнародних суперечок традиційно поділяють на дві групи. Переговори, консультації, примирення, комітети з розслідування та примирення, посередництво та добрі послуги становлять першу групу і називаються дипломатичними засобами, оскільки сторони мають повний контроль над суперечкою та можуть прийняти або відхилити запропонований механізм вирішення. Інша група — міжнародний арбітраж і судовий розгляд, відомі в доктрині міжнародного права як правові засоби.

Способи врегулювання міжнародних суперечок і конфліктів відрізняються різноманітністю, що обумовлено наявністю широкого діапазону самих конфліктів, що виникають між державами. Однак очевидно, що більшість способів мають рекомендаційний характер для сторін спору. На сьогоднішній день необхідна кодифікація практики вирішення міжнародних спорів, існує потреба в розробці ефективних процедур, наявності адекватної

системи способів вирішення міжнародних спорів. Відсутність такого механізму щодо співробітництва суб'єктів міжнародного права робить скрутним вирішення міжнародних спорів [87, с. 116].

1.3. Правове забезпечення мирного врегулювання міжнародних спорів

Міжнародне право історично розглядалося міжнародним співтовариством як засіб забезпечення встановлення та збереження миру і безпеки в усьому світі. Підтримка міжнародного миру та безпеки завжди була головною метою міжнародного права. Це було основною метою створення Ліги Націй у 1919 році та Організації Об'єднаних Націй у 1945 році. Оскільки безпосередньою причиною війни і насильства завжди є суперечка між державами, тому в інтересах миру і безпеки ці суперечки повинні бути врегульованими. Методи і процедури мирного врегулювання спорів стали доступними в міжнародному праві.

Держави уклали безліч багатосторонніх договорів, спрямованих на мирне врегулювання їх суперечок і розбіжностей. Найбільш важливими договорами є Гаазька конвенція 1899 року про тихоокеанське вирішення міжнародних спорів, яка була переглянута другою Гаазькою мирною конференцією у 1907 році [33], і загальний акт 1928 року про тихоокеанське врегулювання спорів, укладений під егідою Ліги Націй [34].

Статут Ліги Націй, прийнятий у 1919 році, був прогресивним документом з точки зору міжнародного права. Він передбачає обов'язкове використання у разі мирних засобів вирішення міжнародних спорів (арбітраж і судочинство, звернення до ради або ліги). Дуже серйозним недоліком було те, що він не містив чітко визначених принципів мирного вирішення міжнародних суперечок і дозволяв війну як законний засіб вирішення спорів. [35].

Гаазька конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1907 року передбачала наступні засоби мирного вирішення спорів: переговори, добрі послуги, посередництво, слідча комісія, арбітраж. У 1899 році за рішенням першої Гаазької мирної конференції було створено постійну палату третейського суду, яка нині є найстарішою організацією для вирішення міжнародних спорів [33].

Ще одним кроком до визнання принципу мирного вирішення міжнародних спорів стало прийняття в 1928 р. Паризького договору про скасування війни (так званого пакту Бріана Келлога), ст. II чітко стверджує: «Високі Договірні Сторони визнають, що суперечки або конфлікти, які виникають між ними, незалежно від їх характеру чи походження, завжди повинні переслідуватися виключно мирними засобами». [7; 36].

Безумовно, суттєвим кроком розвитку принципу мирного вирішення міжнародних спорів став Статут Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй розвиток дружніх відносин і співробітництва між державами входять до числа основних цілей організації Об'єднаних Націй. Після Другої світової війни принцип вирішення міжнародних спорів мирними засобами був зафіксований і розвинений в Статуті ООН. Згідно зі Статутом єдиним правомірним способом вирішення спорів і розбіжностей між державами є перераховані вище мирні засоби. Крім того, Статут приділяє велику увагу Раді Безпеки ООН, Генеральній Асамблеї ООН та міжнародному Суду ООН як інструментам вирішення міжнародних спорів [3].

Крім того, існують регіональні угоди, такі як американський договір 1948 року про мирне врегулювання спорів [37], Європейська конвенція 1957 року про мирне вирішення спорів [38] і Протокол 1964 року комісії з посередництва та арбітражу Організації африканської єдності [39].

На додаток до таких загальних договорів про врегулювання спорів існує безліч двосторонніх і багатосторонніх угод, які включають конкретні положення, що стосуються врегулювання спорів. У Статуті Організації Об'єднаних Націй Глава VI присвячена методам і процедурам мирного врегулювання спорів [7].

Джерела міжнародного права різними способами вирішують проблему вибору мирних методів вирішення міжнародних конфліктів.

Так, Конвенція ООН з морського права 1982 року передбачає чотири обов'язкові процедури врегулювання спорів, кожна з яких держава-учасник може вибрати шляхом письмової заяви при підписанні або ратифікації Конвенції: Міжнародний трибунал з морського права, Міжнародний Суд ООН, арбітраж, утворений відповідно до додатка VII до Конвенції, спеціальний арбітраж, що формується відповідно до додатка VIII до Конвенції [40].

Стаття IX Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, 1967 року передбачає проведення консультацій у разі, якщо будь-яка держава – учасниця договору має підстави вважати, що діяльність або експеримент однієї держави можуть створити потенційно шкідливі перешкоди космічній діяльності інших держав [41].

У 1970 році Генеральною Асамблеєю ООН була прийнята Декларація про принципи міжнародного права, в якій підтверджувався принцип, «згідно з яким держави вирішують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир і безпеку і справедливість» [8]. Принцип мирного вирішення спорів закріплений також у

зключному акті НБСЄ та багатьох інших багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорах [42, с. 352].

Декларація про принципи міжнародного права щодо дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, прийнята резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 24 жовтня 1970 року, містить цілий ряд основоположних принципів, на яких будується міжнародну взаємодію, зокрема: принцип, згідно з яким держави вирішують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир, безпеку і справедливість; принцип, що стосується обов'язку відповідно до Статуту не втручатися в справи, що входять у внутрішню компетенцію будь-якої іншої держави. [88]

Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами, 1972 року передбачає процедуру регулювання спорів з питання про компенсацію збитку: якщо переговори сторін у спорі не призводять до вирішення спору протягом одного року, на прохання будь-якої зі сторін спір передається в Комісію з розгляду претензій з рисами погоджувального, слідчого та арбітражного органу [43].

Серед мирних методів вирішення міжнародних суперечок найбільш часто використовуються дипломатичні переговори, оскільки вони найкраще виконують завдання швидкого вирішення міжнародного спору, гарантують рівність сторін, можуть використовуватися для вирішення як політичних, так і правових спорів, є найкращий спосіб досягти компромісу, надає можливість розпочати вирішення конфлікту негайно після його виникнення, запобігти ескалації суперечки до такої міри, що це може становити загрозу міжнародному миру та безпеці.

Істотне значення для затвердження в практиці міжнародних відносин принципу мирного вирішення міжнародних спорів мало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН в 1982 році Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів і в 1988 році – Декларація про запобігання та

вирішення конфліктів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, та роль Організації Об'єднаних Націй у цій сфері. Обидва документи мають важливі особливості. Він визнає відповідальність держави за запобігання та вирішення конфліктів і ситуацій, одночасно наголошуючи на важливій ролі, яку Організація Об'єднаних Націй та її установи можуть відігравати у цьому відношенні. [44, с. 179].

Комісія ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ) прийняла в 1995 році рекомендовані правила примирної процедури в спорах між державами. Результатом відображення потреб міжнародної практики у використанні примирних процедур, в уніфікації їх правового регулювання стало прийняття Комісією ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) у 2002 році Типового закону «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру» [45]. Даний Типовий закон розроблявся в контексті визнання все більш широкого використання погоджувальної процедури в якості методу врегулювання зовнішньоекономічних спорів. При цьому термін «погоджувальна процедура» використовується як широке поняття, що охоплює процедури, при яких особа або колегія осіб надають сторонам незалежну і неупереджену допомогу в їх спробі досягти мирного врегулювання свого спору [46].

У 1966 році бюро Постійної палати третейського суду прийняло факультативні правила примирної процедури. Незважаючи на свої переваги, примирна процедура використовується порівняно рідко. У спеціальних галузях міжнародного співробітництва виявилася тенденція до підвищення ефективності погоджувальної процедури. Показова в цьому відношенні процедура, встановлена СОТ. Тільки якщо сторони не вирішили спір шляхом переговорів, добрих послуг і посередництва, то він передається на розгляд органу з вирішення спорів СОТ. Добрі послуги, погоджувальна процедура та посередництво є процедурами, які застосовуються добровільно, якщо сторони спору домовляться про це.

Найбільш бажаним методом вирішення ділових спорів і розбіжностей є дружнє врегулювання спорів (далі – ДРС). Таке врегулювання може мати місце до або протягом судового або арбітражного розгляду спору і досягатися за сприяння третьої сторони («нейтральної особи»), що діє на підставі простих правил. Сторони можуть прийти до угоди підкоритися таким правилам, включивши застереження в контракт або уклавши окрему угоду в будь-який інший час.

Міжнародною торговою палатою (ІСС) був розроблений Регламент дружнього вирішення спорів, що отримав назву Регламент ДРС ІСС (далі – Регламент ІСС) [47], що дозволяє сторонам прийти до Угоди про будь-який метод врегулювання, який вони вважають найбільш прийнятним для вирішення їх спору. За відсутності угоди сторін про метод таким методом буде посередництво. Керівництво по ДРС ІСС, яке не є складовою частиною регламенту ІСС, містить коментар регламенту і різних методів врегулювання спорів, які можуть бути використані. Відповідно до статті 1 регламенту ІСС всі економічні спори незалежно від того, чи мають вони міжнародний характер, можуть бути передані для врегулювання шляхом ДРС. Положення Регламенту ІСС можуть бути змінені за угодою всіх сторін за умови схвалення цих змін ІСС. За відсутності угоди сторін про інше і за відсутності заборони в застосовному праві розгляд ДРС, а також його результат є закритими і конфіденційними. Будь-яка мирова угода сторін повинна також залишатися конфіденційною, за винятком випадків, коли сторона має право розкрити зміст такої угоди в межах, встановлених у застосовному праві, або для цілей, необхідних для її виконання або примусового виконання.

Сучасною тенденцією арбітражної практики є постійне процесуальне ускладнення спорів, відбувається зростання витрат сторін, зростає навантаження на арбітрів зв'язку із зростанням числа справ. Новий Арбітражний Регламент Міжнародного арбітражного суду при МТП (набрав чинності з 1 січня 2012 року) встановлює, що склад арбітражу може залучити

до участі в попередньому слуханні, де буде вироблений процесуальний сценарій справи, не тільки адвокатів, а й самі сторони. Присуджуючи стороні, що перемогла відшкодування її витрат, склад арбітражу бере до уваги те, наскільки вона сприяла швидкому і ефективному вирішенню спору.

Розвиток самого міжнародного арбітражного права відбувається на чотирьох рівнях: 1) міжнародні договори; 2) типові закони і акти; 3) національне законодавство; 4) регламенти.

Новими актами на рівні типового законодавства, рекомендацій та стандартів з'явилися прийняті в 2012 році Рекомендації для арбітражних установ та інших зацікавлених органів щодо арбітражних розглядів, які проводяться на основі Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ (в редакції 2010 року); а також прийняті в 2006 році Рекомендації щодо тлумачення статті II (2) і статті VII (1) Конвенції про визнання і приведення у виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958). ЮНСІТРАЛ в даний час працює над проектом Правового стандарту прозорості в контексті арбітражних розглядів у спорах. [90]

Новелами Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ 2010 року з'явився ряд змін і доповнень, спрямованих на прискорення і здешевлення арбітражного процесу, врегулювання питань участі множинності осіб на одній стороні, третіх осіб, заяви відводів арбітрам і їх заміни, особливості застосування забезпечувальних заходів і деяких інших положень. У Додатку до договору додано проект типового арбітражного застереження, проект заяви про відмову від оскарження арбітражного рішення, заяву про незалежність, який пропонується арбітрам для підписання перед призначенням [48].

Так, міжнародне право, що діяло до останніх світових воєн, рекомендувало державам вдаватися до мирних методів вирішення міжнародних суперечок, але не зобов'язувало їх слідувати цій процедурі. Історія ставлення країн до необхідності мирного вирішення спору налічує не одне століття. Перша спроба мирного врегулювання конфліктів була зроблена в 1907 році, з

прийняттям Конвенції про мирне вирішення міжнародних зіткнень. У сучасності на Гаазьких конференціях світу 1899 і 1907 рр. була розроблена і прийнята Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень, метою якої було узагальнення правил застосування добрих послуг і посередництва, утворення і функціонування міжнародних третейських судів і слідчих комісій [23].

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Принцип мирного вирішення міжнародних суперечок полягає в тому, що по-перше, всі країни зобов'язані вирішувати свої суперечки повністю мирним шляхом; по-друге, всі країни зобов'язані вирішувати свої суперечки способом, який не загрожує міжнародному миру і безпеці. Нарешті, по-третє, країни зобов'язані своєчасно вирішувати суперечки між собою, а не залишати їх невирішеними.

Головною проблемою реалізації даного принципу є недостатність правозастосовної практики конвенційних норм. Але тим не менш, принцип має місце бути в змісті міжнародних договорів і угод як обов'язковий. Відповідно, видається найбільш доцільним здійснювати всебічний контроль з боку компетентних органів з метою реалізації принципу мирного вирішення міжнародних спорів.

2. Способи врегулювання міжнародних спорів і конфліктів відрізняються різноманітністю. Це обумовлено наявністю широкого діапазону самих

конфліктів, що виникають між державами. Мирні засоби врегулювання спорів являють собою широкий спектр інструментів для використання сторонами з урахуванням специфіки конкретних спорів і органу, що їх вирішує. Глава VI Статуту ООН присвячена методам і процедурам мирного врегулювання спорів і ділить їх на три категорії: дипломатичні, судові та інституційні. Дипломатичні методи припускають спроби врегулювати суперечки або самими сторонами, або за допомогою інших суб'єктів. Судові методи припускають вирішення спорів судами, як судовими, так і арбітражними. Інституційні методи включають звернення до організації Об'єднаних Націй або регіональних організацій для вирішення спорів. Основним недоліком дипломатичних методів вирішення спорів є те, що їх сторони не несуть юридичного зобов'язання приймати запропоновані їм пропозиції про врегулювання. Судові методи врегулювання спорів краще, оскільки вони передбачають винесення обов'язкових рішень, а не просто рекомендацій, як у випадку дипломатичних методів. Саме ця обов'язкова сила рішень, винесених після закінчення судових методів, відрізняє ці методи від інших методів вирішення спорів.

3. Принцип мирного вирішення міжнародних спорів розвивався протягом семи основних етапів: 1) 1899-1907 рр. – прийняття Гаазьких конференцій миру; 2) 1928-1936 рр. – прийняття Пакт Бріана-Келлога і наступних багатосторонніх міжнародно-правових документів, які затверджували принцип мирного вирішення спорів як один із основоположних принципів сучасного міжнародного права; 3) 1944-1955 рр. – у Статуті ООН і статутах регіональних організацій розроблений і закріплений принцип мирного вирішення спорів; 4) 1957-1964 рр. – У резолюціях Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, документах міжнародних конференцій, багатосторонніх і двосторонніх угодах між державами, принцип мирного вирішення міжнародних спорів отримав подальше підтвердження і розвиток; 5) 1964-1970 рр. – Декларація принципів міжнародного права явила собою відображення прогресивного розвитку принципу і приналежність його до системи принципів мирного

співіснування держав; 6) 1982-1988 рр. – прийняття Генеральною Асамблеєю ООН в 1982 році Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів і в 1988 році – Декларації щодо запобігання та врегулювання суперечок і ситуацій, які можуть загрожувати світовому миру та безпеці, та ролі Організації Об'єднаних Націй у цій сфері; 7) 1995 р. – сьогоднішня – прийняття Комісією ООН з міжнародного торговельного права рекомендовані правила примирної процедури в спорах між державами; Типового закону «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру; Рекомендації арбітражним органам та іншим заінтересованим органам щодо арбітражного розгляду, проведеного відповідно до Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ (в редакції 2010 року) та регламенту Міжнародного арбітражного суду МТП від 1 січня 2012 року та ін.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ЗАСОБІВ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

2.1. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних спорів

До дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів відносять: переговори, консультації, примирення, слідчі і погоджувальні комісії, посередництво і добрі послуги, тому що сторони цілком контролюють спір і можуть прийняти або відкинути запропонований механізм його врегулювання. [86, с. 11].

Серед мирних методів вирішення міжнародних суперечок найбільш часто використовуються дипломатичні переговори, оскільки вони найкраще виконують завдання швидкого вирішення міжнародного спору, гарантують рівність сторін, можуть використовуватися для вирішення як політичних, так і

правових спорів, є найкращий спосіб досягти компромісу, надає можливість розпочати вирішення конфлікту негайно після його виникнення, запобігти ескалації суперечки до такої міри, що це може становити загрозу міжнародному миру та безпеці [86, с. 11].

Переговори зазвичай проводяться через дипломатичні канали, тобто через відповідні представництва на території іншої держави. В окремих випадках переговори здійснюються через уповноважені органи, наприклад, міністерства або департаменти, відповідальні за реалізацію певних напрямків діяльності. У деяких випадках можлива передача спору до вищих органів, якщо уповноважений орган їм підзвітний. Тобто, сам переговорний процес може здійснюватися в кілька етапів і задіяти державні органи декількох рівнів.

Переговори можуть проводитися або з ініціативи сторін, або з ініціативи третьої сторони, яка надає добрі послуги [49, с. 358]. Участь у переговорах беруть представники сторін. Існування зобов'язання провести переговори не може бути обмежене зобов'язанням вступати в них. Однак дане зобов'язання передбачає сумлінне прагнення до вирішення спору. Порушення цих положень не тягне за собою юридичну відповідальність, але воно дозволяє зацікавленій стороні в ході таких подій вдатися до звернення до Міжнародного суду.

Зміст безпосередніх переговорів полягає в пошуку вирішення розбіжностей самими сторонами, що сперечаються, шляхом установлення контакту і досягнення угоди між ними. Тому переговори передбачають встановлення контактів та обмін думками між країнами, що сперечаються, з метою досягнення домовленостей з різних питань [50, с. 389].

Важлива ознака переговорів полягає в тому, що вони починаються за угодою сторін, але в деяких випадках переговори стають обов'язковими для сторін. Такий припис (про обов'язковий вступ в переговори) може міститися, наприклад, в рішенні арбітражу або міжнародної організації. Як приклад можна навести справу «Про завод з виробництва МОКС» (Ірландія проти Великобританії) Міжнародний трибунал з морського права в якості термінових

тимчасових заходів зобов'язав сторони приступити до консультацій і інформувати суд про вжиті заходи [51].

Отже, переговори стоять на першому місці серед дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів і це говорить про їх величезне значення у вирішенні міжнародних спорів, а також про частоту і простоту їх застосування. Дійсно, в історії можна знайти безліч прикладів того, що при вирішенні взаємних претензій сперечаються сторони, перш за все, вдавалися до переговорів, бажаючи залагодити розбіжності на цьому етапі. Такі засоби, як добрі послуги, посередництво, встановлення фактів, примирення, припускають участь у вирішенні спору третьої сторони [52, с. 24]. Даний спосіб визначається угодою сторін. Але може існувати і обов'язок сторін вдатися до їх допомоги, коли це передбачено договором або резолюцією міжнародного органу. Функції третьої сторони визначаються сторонами у спорі. Її роль можуть виконувати держави і міжнародні організації, їх посадові особи, а також авторитетні приватні особи. Добрі послуги означають діяльність третьої сторони щодо встановлення прямого контакту між сторонами, що сперечаються. У деяких випадках сторони погоджуються на більш широкі функції третьої сторони, на її участь у самих переговорах. У таких випадках добрі послуги наближаються до посередництва. Примирна процедура і посередництво включають в себе вступ третьої сторони в суперечку між державами з метою участі в його вирішенні. Третьою стороною може бути держава, а також міжнародна організація або приватні особи[52, с. 24].

Таким чином, переговори є одним з найбільш значущих альтернативних способів вирішення спорів. У порівнянні з медіацією і посередництвом, даний спосіб здійснюється безпосередньо, без участі третьої особи, а значить і не вимагає додаткових домовленостей і не породжує організаційних складнощів. Реалізація превентивної функції переговорів дозволяє уникнути виникнення конфліктної ситуації і підтримувати дружні відносини з іншими країнами, чий інтереси можуть бути порушені діяльністю держави [52, с. 24]. Проведення

переговорів виявляється результативним і конструктивним тільки при збігу цілей і намірів держав. В іншому випадку зазначений спосіб вирішення спорів може мати навіть негативні наслідки і загострити наявні протиріччя. При цьому чітко вибудована схема і вивірена процедура проведення самих переговорів здатні забезпечити ефективне врегулювання конфліктної ситуації і зробити вирішальний вплив на подальший розгляд спору судом. [86, с. 12].

Під посередництвом розуміється засіб мирного врегулювання спору, де держава або міжнародна організація, яка не бере участь у спорі, веде переговори зі сторонами спору для формування компромісного рішення або загальних принципів для його досягнення.

Примирення є певним засобом мирного вирішення спорів, в процесі використання якого призначається сторонами спору комісія з приватних осіб виконує одночасно функції встановлення фактів і посередництва [53, с. 6].

Метод посередництва глибоким корінням сягає в історію і нерозривно пов'язаний з концепцією врегулювання збройних конфліктів. Так, в стародавні століття в якості третьої сторони виступали найбільш шановані представники суспільства, в Європі часів Середньовіччя найважливішу роль при вирішенні будь-яких суперечок між країнами грав Папа Римський. Якщо говорити про більш сучасну історію, то слід звернути увагу на Гаазькі мирні конференції, що проводилися в 1899 і 1907 рр. У 13 конвенціях і деклараціях цих конференцій вперше проголошувалася система міжнародно-правових засобів мирного вирішення спорів, що виникають між державами. Гаазькі Конвенції дали поштовх створенню такого механізму, як Комісія з розслідування, завдання якої – встановити факти і причини, що послужили фундаментом для кризової ситуації, проаналізувати аргументи сторін конфлікту і доповісти їх стороні-посереднику. Варто відзначити, що деякі положення даних конвенцій застосовуються і в наш час, вони включені в комплекс норм міжнародного гуманітарного права [54, с. 225].

Переговори є найдавнішим способом вирішення спірної ситуації між державами, їх можна вважати одним з найбільш традиційних методів, які знає світова практика врегулювання конфліктів. До них, як правило, вдаються в тому випадку, коли одна зі сторін-учасниць розуміє, що продовження військових дій недоцільно, оскільки це не допоможе досягти бажаної мети і тільки завдасть ще більшої шкоди. Переговори ініціюються або сторонами конфлікту, або пропонуються ззовні, і проводяться в кілька етапів: згода сторін на проведення переговорів; призупинення або повне закінчення військових дій; початок і подальший розвиток переговорного процесу; прийняття кінцевого рішення з питань, що піднімалися на переговорах; реалізація досягнутих результатів.

Даний метод може застосовуватися як для врегулювання збройного конфлікту, так і для його попередження. У разі, коли учасники спору розуміють, що погіршення ситуації здатне привести до збройного зіткнення, шляхом часткових домовленостей вони можуть уникнути ускладнення в розвитку конфлікту, не вирішуючи його в принципі [55, с. 703].

Однак, мала ефективність такого способу демонструвалося з певним інтервалом Мінських переговорів між Україною і представниками самопроголошених республік ДНР, ЛНР і залученням інших посередників і ніяк не можуть привести до мирного вирішення конфлікту. Після чергової мирної угоди виникають осередки військового зіткнення, і мирне положення залишається тільки «на папері», насправді тільки створюється ілюзія вирішення конфлікту.

Добрі послуги – це діяльність, яку здійснює третя сторона і яка спрямована на встановлення контакту між сторонами, що сперечаються. В якості такої третьої сторони може виступати міжнародна організація, приватна особа або держава. Наприклад, під час Карибської кризи в 1962 р. Радянський Союз погодився на добрі послуги Генерального секретаря ООН, який сприяв переговорам зі Сполученими Штатами, що забезпечило безпеку Куби. У 1965 р.

СРСР надав добрі послуги Індії та Пакистану. В результаті ці країни підписали Ташкентську декларацію 1966 р.

Добрі послуги дуже рідко зустрічаються в чистому вигляді. В основному з даним методом застосовується ще й метод посередництва. Посередництво – діяльність третьої сторони, яка спрямована на встановлення контакту, врегулювання і вирішення спору між двома сторонами конфлікту. Вперше Гаазькі Конвенції 1899 і 1907 рр. закріпили роль посередника, яка полягає в узгодженні конфліктних претензій і умиротворенні протистояння сторін. Посередниками можуть виступати міжнародні організації та їх посадові особи, релігійні лідери (наприклад, Папа Іоанн II виступив посередником у конфлікті між Аргентиною і Чилі з приводу протоки Бігл (1978-1984 рр.), приватні та неурядові організації. Відомий приклад посередництва Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) між Індією та Пакистаном щодо поділу та використання річки Індус. МБРР забезпечив сторони технічними експертами та фінансовими ресурсами. У підсумку було підписано угоду про води річки Індус (Карачі, 1960 р.) [56].

Вважаємо, що одним з таких успішних випадків посередництва може бути врегулювання конфлікту боснійської кризи 1991-1995 рр., де посередниками виступали США і НАТО.

Сторони конфлікту можуть прийняти або відкинути пропозицію третьої сторони про посередництво. Також посередників в певному конфлікті може бути кілька – це обумовлено тим, що результат вирішення конфлікту може стосуватися не тільки двох сторін, що сперечаються [57,с. 212].

Консультації виступають як один з видів переговорів. Даний спосіб став застосовуватися після 1945 року. У ньому консультуються сторони можуть заздалегідь встановлювати періодичність зустрічей, створювати консультативні комісії. Однак, є у консультацій деякі специфічні особливості – вони можуть носити факультативний або обов'язковий характер. Згідно з існуючою практикою, всі рішення, рекомендації, які носять факультативний або

рекомендаційний характер є неефективними. Тільки обов'язковість виконання рекомендацій або прийнятих рішень уможливають вирішення конфлікту і значно збільшують шанс на уникнення військового зіткнення.

Під обстеженням (встановленням фактів, розслідування) традиційно прийнято розуміти процедуру, головним завданням якої виступає визначення справжності фактів, що становлять специфіку міжнародного спору. Обстеження – це діяльність спеціального органу, яка спрямована на встановлення тих чи інших фактів. Розслідування за загальним правилом проводиться за згодою обох сторін, однак, в деяких випадках прийняття рішення про проведення даної процедури може допускатися і за згодою тільки однієї сторони. Слідчі комісії у своїх доповідях викладають факти, на які в подальших процесах можуть посилатися суди або сторони конфлікту [58, с. 243]. Слідча процедура мало затребувана державами, а практика звернення до неї для вирішення міжнародних спорів є мізерною, незважаючи на рясне договірне регулювання.

В якості міжнародної слідчої комісії виступає Постійна палата третейського суду. Прикладом може служити міжнародне розслідування щодо трагедії про рейс МН-17, який був збитий за підсумками розслідування російським ЗРК «Бук» влітку 2014 року на Сході України.

Незважаючи на те, що розслідування завершено жодна зі сторін конфлікту не визнає свою провину в загибелі людей, а тільки знаходить нові докази в непричетності до даної події [59].

Важливим фактором врегулювання збройних конфліктів є також неофіційні контакти між конфліктуючими сторонами. Такими можуть виступати, в першу чергу, засоби масової інформації (газети, журнали, телебачення, мережа «Інтернет»), діяльність яких буде спрямована головним чином на населення, по-друге, їх роль можуть грати видатні політичні діячі, чия думка високо цінується в світовому співтоваристві і чий високий авторитет може допомогти при вирішенні конкретного питання в сфері міжнародних відносин. Неофіційні контакти, на нашу думку, сприяють подоланню

стереотипу ворога і встановленню довіри між сторонами, залученими в конфлікт, є найважливішим джерелом інформації про політичну і дипломатичну позиції учасників спору, каналом обміну думками і розробки варіантів вирішення кризової ситуації.

Таким чином, якщо держави не в змозі вирішити свої суперечки одним з цих мирних засобів, вони зобов'язані продовжувати свої зусилля з вирішення спору іншими, узгодженими між ними мирними засобами. Найбільш поширені і загальноприйняті інструменти мирного врегулювання міжнародних спорів визначає Стаття 33 Статуту Організації Об'єднаних Націй. Після прийняття остаточного рішення можна вибрати дипломатичні засоби для вирішення міжнародних конфліктів, характерні для вирішення конфліктів в результаті прямого контакту сторін.

Крім того, судові канали характеризуються тим, що врегулювання спорів закінчується юридично обов'язковим для сторін врегулюванням, і обмежуються можливостями сторін впливати на процес врегулювання спорів. На практиці різниця між цими методами швидше теоретична, ніж реальна: конкретний процес вирішення може поєднувати елементи різних методів.

2.2. Судові засоби вирішення міжнародних спорів

Судові методи вирішення спорів складаються з двох видів процедур: «арбітраж» і «судове врегулювання». Арбітраж і судове врегулювання – це два методи, що включають визначення розбіжностей між державами за допомогою юридичних рішень трибуналів. У міжнародному праві існують дві форми міжнародного арбітражу: а) міжнародні договори передбачають вирішення спорів, які можуть виникнути при їх тлумаченні та застосуванні (інституційний арбітраж або постійний арбітраж); б) для конкретних спорів, так званий арбітраж *ad hoc* або ізоляційний арбітраж.

У той час якщо у разі судового врегулювання рішення приймається встановленим судом, постійним (наприклад, Міжнародний суд) або *ad hoc*, то у

разі арбітражу воно приймається одним арбітром або третейським судом. Основна характеристика цих двох методів полягає в тому, що судове рішення або рішення арбітражу є обов'язковим для сторін і має сумлінно виконуватися. Тільки після створення Ліги Націй терміни «арбітраж» і «судове врегулювання» стали відрізнятися. Згідно з пактом Ліги, «судове врегулювання» означало врегулювання, що проводиться постійною палатою правосуддя (ППС), тоді як «арбітраж» означало врегулювання в інших трибуналах. Ця ж відмінність зберігається і в Статуті Організації Об'єднаних Націй, але Міжнародний Суд замінює постійну палату міжнародного правосуддя (PCU).

Цінність арбітражу як альтернативного способу вирішення міжнародних спорів на сьогодні є всесвітньо визнаною. Зазначення цього способу як «альтернативного» вказує на можливість його застосування за домовленістю сторін міжнародного спору, не вдаючись до процедури вирішення такого спору у національних судах. Міжнародний арбітраж – один з найдавніших правових засобів мирного вирішення міжнародних спорів [60, с. 78].

Міжнародний арбітраж (третейський суд) – це організований на основі добровільної угоди між державами, що сперечаються, судовий розгляд спору особою (арбітром) або групою осіб (арбітрами), які мають право винести обов'язкове рішення для сторін, що сперечаються.

Під міжнародним арбітражем розуміється особлива процедура розгляду і врегулювання міжнародних спорів і тимчасовий міжнародний орган, створюваний за взаємною згодою держав для вирішення будь-якого конкретного спору, спорів певної категорії або взагалі будь-якого спору між договірними сторонами в разі їх виникнення. Відмінною особливістю міжнародного арбітражу є те, що порядок формування та діяльності останнього визначається країною, яка сперечається. [61, с. 95].

Першим договором, укладеним в Новий час і зміст, якого було направлено на арбітражне врегулювання, є договір між США і Великобританією від 1794 р. він був пов'язаний з виконанням умов

Версальського мирного договору і англо-французькими війнами. Склад членів арбітражного суду по конкретній справі визначають самі сторони. Даний процес регулюється безліччю нормативних документів, наприклад, таких як: Європейська конвенція про мирне врегулювання спорів (1957 р.), Загальні акти про мирне вирішення спорів (1928 р.), Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень (1907 р.) та ін. Основною перевагою даного виду врегулювання конфліктів є його диспозитивність. Це означає, що сторони мають право визначити не тільки склад суду, але і терміни арбітражу, порядок виконання рішень, місце його проведення і вимога до доказів.

Сторони призначають певну кількість арбітрів, а вони в свою чергу визначають старшого арбітра. В якості переваги розглядається також невтручання в процес з боку третіх осіб, тобто ізолюваність арбітражу. Вибираючи арбітраж, сторони можуть уникнути небажаної уваги до процесу з боку ЗМІ або держав. За домовленістю сторін рішення суду може бути конфіденційним, а процес закритим. Таким чином, забезпечується максимальний захист процесу від втручання в розгляд з боку інших держав.

Постійний арбітражний суд - це постійно діючий арбітражний суд, до якого сторони за взаємною згодою можуть передавати спори між собою до арбітражного суду.

Передбачуване міжнародними договорами звернення до арбітражу може бути або факультативним (здійснюваним за згодою всіх сторін, що сперечаються, в кожному конкретному випадку), або обов'язковим (на вимогу однієї зі сторін, що сперечаються). Факультативне звернення вимагає в разі виникнення спору укладення сторонами спеціальної угоди – компромісу, в якому вказується предмет спору, визначається порядок утворення і діяльності створюваного органу. Договір, що передбачає обов'язковий арбітраж, покладає на сторони зобов'язання передавати деякі категорії спорів на арбітражний розгляд, тобто сторони не можуть ухилитися від передачі спору в арбітраж і зобов'язуються укласти спеціальні угоди (компроміси), в яких визначаються

порядок формування арбітражного суду і його процедура, хоча процедура часто може визначатися і самим судом.

Можна навести недоліки арбітражу. За таких умов, коли кожна сторона сама обирає певну кількість (для сторін кількість однакова) арбітрів, які часто підтримують її позицію, рішення фактично ставиться в залежність від думки непарного арбітра. Також треба сказати про те, що арбітражі сприяють фрагментації міжнародного права, так як не можуть виробити послідовну практику.

Центральне положення в міждержавному арбітражі займає Постійна палата третейського суду, розташована в Гаазі. Вона була заснована Конвенцією про мирне вирішення міжнародних зіткнень 1899 р. До Першої світової війни палата розглянула 17 справ, а в проміжку між світовими війнами – 7. Зменшення розглянутих справ в першу чергу пов'язано із утворенням Міжнародного Суду ООН. Після Другої світової війни Постійна палата третейського суду зовсім перестала функціонувати аж до кінця двадцятого століття.

Арбітраж *ad hoc* засновується після виникнення спору за спеціальною угодою сторін для винесення рішення по даному конкретному спору і після виконання своїх функцій припиняє існування, тобто носить тимчасовий характер [73, с.409]. Найвідомішими рішеннями арбітражних судів *ad hoc* зазвичай є суперечка 1968 року про індійсько-пакистанський західний кордон (Качскі Ранн) і суперечка 1977 року щодо визначення континентального шельфу між Великою Британією та Францією, а також по єгипетсько-ізраїльському спору щодо містечка Таба 1988 р. [89, ст. 127].

До переваг міжнародного арбітражного суду *ad hoc* відноситься, перш за все, надана сторонам можливість повністю змодельовати процес вирішення спору. Однак реалізація такої можливості тягне за собою необхідність детальної розробки арбітражної угоди, що регламентує всі стадії арбітражного процесу. Згідно з пунктом 1 статті IV Європейської конвенції про

зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961 рік), передбачаючи передачу спорів на вирішення арбітражу по конкретній справі (арбітраж ad hoc), сторони арбітражної угоди з метою здійснення арбітражного процесу, зокрема: призначають арбітрів або встановлюють у разі виникнення будь-якого спору методи їх призначення; встановлюють місцезнаходження арбітражного суду; встановлюють правила процедури, яких повинні дотримуватися арбітри [63].

У тому випадку, якщо сторони домовляються в якості органу для вирішення спору про міжнародний арбітражний суд ad hoc, то вони можуть передбачити проведення арбітражу на підставі Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ, який спеціально розроблений для арбітражу ad hoc і регламентує в тому числі ситуації, коли одна зі сторін відмовляється від призначення арбітра.

П. 2 ст. 4 Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961 рік) передбачено, що в разі, якщо сторони передбачили передати спори, які можуть виникнути між ними, на розгляд в арбітраж ad hoc і якщо протягом 30 днів з дати повідомлення відповідача про передачу справи в арбітраж одна зі сторін не призначила свого арбітра, то, якщо сторони не передбачили в арбітражній угоді іншого, арбітр цієї сторони призначається, на прохання іншої сторони, головою компетентної торгової палати країни, в якій на момент подачі прохання про передачу справи в арбітраж проживає або має своє місцезнаходження не призначила арбітра сторона. Цей пункт рівним чином застосовується до заміщення арбітрів, призначених однією зі сторін або головою вищевказаної торгової палати [63].

Згідно з п. 3 ст. 4 Європейської конвенції про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961 рік) у разі, якщо сторони передбачили передати можуть виникнути між ними спори на розгляд до арбітражу ad hoc, що складається з одноосібного арбітра або з декількох арбітрів, але якщо в арбітражній угоді не міститься необхідних для здійснення арбітражного процесу даних, згаданих у пункті 1 названої статті, то, якщо сторони не дійшли згоди на цей рахунок і з застереженням щодо випадку, зазначеного в п. 2, відповідні заходи будуть

вжиті вже призначеними арбітром або арбітрами. Якщо сторони не домовилися про призначення одноосібного арбітра або якщо призначені арбітри не змогли досягти домовленості про заходи, які повинні бути прийняті, позивач повинен буде звернутися з проханням про вжиття цих заходів (у разі, якщо сторони домовилися про місце арбітражу) за своїм вибором або до голови компетентної торгової палати місця арбітражу, узгодженого сторонами, або до голови компетентної торгової палати того місця країни відповідача, в якому на момент подачі прохання про передачу справи в арбітраж він проживає або має; якщо сторони про місце арбітражу не домовилися, то позивач може звернутися за своїм вибором або до голови компетентної торгової палати того місця країни відповідача, в якому на момент подачі прохання про передачу справи в арбітраж він проживає або має своє місцезнаходження, або до Спеціального комітету, склад і характер діяльності якого визначені в додатку до цієї Конвенції[63]. Якщо позивач не скористався правами, наданими йому цим пунктом, цими правами можуть скористатися відповідач або арбітри [63].

Відповідно до Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав 1965 р. засновано Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів. Основне завдання Центру з моменту його створення полягає в тому, щоб не допустити переростання інвестиційних спорів між державами і приватними особами в міждержавні спори, що мають політичний характер. Будь-яка процедура арбітражного вирішення спору здійснюється відповідно до положень Конвенції і, якщо сторони не домовляться про інше, відповідно до Правил арбітражного розгляду спорів, розроблених Центром. [89, ст. 127].

Характерною особливістю змішаних арбітражів є нерівність сторін у спорі: суверенна держава і приватна іноземна юридична особа. Ця відмінність особливо істотно для третьої сторони – яка вирішує спір: арбітражного суду. Проблеми, які виникають у зв'язку з нерівністю сторін, не тільки носять процесуальний характер (ще більш ускладнений арбітраж формується в рамках

постійних інститутів, таких як Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів), але і відносяться до суті справи, що розглядається. Держава може вдатися до свого імунітету (в залежності від обставин), як, наприклад, при здійсненні проти нього заходів по виконанню рішення арбітражного суду і т. п. [89, ст. 127].

Необхідність еволюції арбітражу в цьому напрямку цілком усвідомлено відчувається як вченими-юристами, так і самими державами. Посилення ролі міжнародного суду ООН і арбітражу в світовому співтоваристві вписується в загальні завдання побудови міжнародного правопорядку на основі верховенства і панування права. При цьому, вважаємо, що удосконалення арбітражу на засадах надання йому функцій постійно діючого органу не повинно здійснюватися без належного врахування намірів самих держав і за рахунок ліквідації властивих арбітражному процесу специфічних рис. Відомо, наприклад, що саме можливість вирішення спору через суд, утворений з загальної згоди і за участю самих сторін, визначає багато в чому законний інтерес держав до всього арбітражного процесу. Відповідно, процес еволюційного розвитку арбітражу паралельно з передбачуваними заходами щодо надання йому більшої ефективності не повинен привести до усунення самої природи арбітражу. [89, ст. 128].

Вважаємо, що щоб не позбавити спеціального інтересу до арбітражу з боку держав, процес еволюційного розвитку арбітражного розгляду не повинен зачіпати негативним чином можливості для вільного прояву державами своєї волі. У всякому разі будь-які зміни, внесені у встановлені правила арбітражного розгляду, повинні здійснюватися з урахуванням згоди самих держав. [89, ст. 128].

Таким чином, в ході тривалої міжнародної практики склалася система заходів з вирішення конфліктів, яка продовжує розвиватися і в даний час. Міжнародний арбітраж – вирішення спору третьою стороною, вирішення якої обов'язково для сторін, що сперечаються. У сучасній міжнародній практиці

відомі два типи арбітражних органів: арбітраж ad hoc і постійний арбітраж. Арбітраж ad hoc засновується угодою сторін щодо даного конкретного спору. Розрізняють два види юрисдикції постійно діючих арбітражних органів – добровільну та примусову. У разі добровільної дії необхідна взаємна згода сторін на звернення до третейського суду, а в разі обов'язкового провадження достатньо вимог однієї зі сторін спору. Процедури міжнародного арбітражу на сьогодні мають характер більшою мірою декларативних процедур, ніж тих, що мають реальне значення, що дозволяє говорити про необхідне реформування і зміну підходу до розуміння цієї процедури в цілому. [89, ст. 128].

2.3. Врегулювання міжнародних спорів за участю ООН

У середині ХХ століття після двох кровопролитних світових воєн у міжнародних відносинах виникла необхідність створення ефективних механізмів запобігання збройних зіткнень, вирішення міждержавних конфліктів мирним шляхом. З цією метою учасниками антигітлерівської коаліції була створена Організація Об'єднаних Націй, що стала платформою розвитку міжнародних правових і політичних інститутів запобігання і врегулювання конфліктів. Одним з міжнародних інститутів, що дозволяють ефективно вирішувати міжнародні суперечки, запобігати і припиняти військові дії є Міжнародний суд ООН (далі – МС ООН). Дана судова установа – головний судовий орган ООН, тобто не виключається створення та інших, спеціальних, судових органів.

У 1946 р. Міжнародний Суд ООН змінив Постійну палату міжнародного правосуддя, і на даний момент він є основною судовою інстанцією, а його

Статут є невід'ємною частиною Статуту ООН. До складу суду входять 15 незалежних суддів з числа осіб з високими моральними якостями. Судді обираються строком на 9 років з правом переобрання. Кандидат, який претендує на посаду судді, повинен отримати абсолютну більшість голосів у Генеральній Асамблеї та Раді Безпеки ООН [64, с. 341]. Щоб забезпечити наступність, не всі терміни повноважень 15 суддів закінчуються одночасно. Суд обирає одну третину своїх суддів кожні три роки. Міжнародний Суд зазвичай розглядає справи в повному складі. Разом з тим, його Статут передбачає можливість затвердження камер у складі 3 і більше суддів. Такі камери можуть спеціалізуватися на розгляді певних категорій справ.

Міжнародний Суд є одним з шести головних органів ООН. Він здійснює як судову, так консультативну функції. Основна функція суду на сучасному етапі – вирішення переданих йому державами правових спорів відповідно його Статуту і з дотриманням норм міжнародного права (так звана «юрисдикція по спорах»). Крім рішень у конкретних справах, Суд здійснює діяльність з видання консультативних висновків з правових питань, переданих на його розгляд Генеральній Асамблеї, Радою Безпеки та іншим органами ООН (так звана «консультативна юрисдикція»). Крім того, консультативні висновки можуть бути винесені за запитом спеціалізованої організації, але тільки в тому випадку, якщо організація уповноважена на звернення до суду Генеральною Асамблеєю [65, с. 38]. Відмінною особливістю міжнародного суду від інших міжнародних судових інстанцій є те, що він може вирішувати справи на основі принципу добра і справедливості, тобто, не обмежуючи себе діючими нормами міжнародного права. Є єдиною міжнародною судовою інстанцією, що володіє загальною юрисдикцією.

Згідно з п. 1 ст. 34 Статуту Міжнародного Суду ООН (далі – Статут) тільки держави можуть бути сторонами справ, що розглядаються даним Судом. Цей пункт дозволяє розглядати Міжнародний суд ООН як спеціалізований

орган з вирішення спорів між державами в судовому порядку, що викликає інтерес до досвіду розгляду даним органом міждержавних скарг.

Першочергове питання, яке розглядає Міжнародний суд ООН у кожній конкретній справі, – питання наявності або відсутності у нього компетенції розглядати конкретний спір. Системне тлумачення положень Статуту (насамперед – ст. 36) дозволяє визначити дві підстави виникнення компетенції:

– процесуальна підстава (компромісне рішення сторін на передачу справи для розгляду Судом);

– матеріально-правова підстава (пропоноване до розгляду питання прямо передбачене Статутом ООН або чинними договорами і конвенціями) [66, с. 74].

Основне призначення міжнародного суду ООН – розгляд і вирішення матеріально-правових спорів. Інше питання, що розкид галузей матеріального права, що стали предметом своєрідної спеціалізації суду, надзвичайно широкий. Так, досить поширеними справами в практиці міжнародного суду ООН є морські суперечки: за спостереженнями сучасних вчених вони займають приблизно четверту частину всіх справ, що розглядаються Судом [67, с. 39; 68].

Реальність разом з тим така, що на сучасному етапі розділити в тому чи іншому конфлікті правову і політичну складові – завдання вкрай складне. Практика показує, що для вирішення цього завдання Міжнародний суд ООН скрупульозно розглядає питання про наявність у себе компетенції розглядати конкретний конфлікт. У цьому плані показовою є поточна суперечка Палестини і Сполучених Штатів Америки: 6 грудня 2017 р. президент США Д. Трамп визнав столицею Ізраїлю Єрусалим, у зв'язку з чим 28 вересня 2018 р. влада Палестини подала до Міжнародного Суду ООН заяву про порушення США положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини. Разом з тим у суду виникли суттєві питання щодо наявності матеріально-правової компетенції для розгляду подібного спору. Станом на сьогодні розгляд справи по суті так і не розпочався, а питання про наявність матеріально-правових підстав до розгляду претензій Палестини залишається відкритим.

Стати стороною розглянутого в Міжнародному Суді спору може тільки та держава, яка має до нього доступ і визнала його юрисдикцію. Дана процедура здійснюється двома способами:

1) Доступ до Суду надається всім державам, які є учасниками Статуту Суду [68, п. 1 ст. 35]. Всі члени ООН автоматично стають учасниками Статуту Суду. Однак, у ряді випадків учасником Статуту може стати держава, яка не є членом Організації Об'єднаних Націй. Також є можливість для звернення до суду державами, які не є учасниками Статуту. Дані винятки встановлені Резолюцією Ради Безпеки ООН №9 від 15 жовтня 1946 року. Юрисдикція суду ґрунтується на згоді держав, для яких відкрито доступ до нього. Дана згода може бути виражено за допомогою односторонніх заяв, в договорах або за допомогою спеціальних угод [69, с. 83].

2) Передача справи на розгляд до Міжнародного Суду означає, що питання буде оцінюватися незалежними, професійними та неупередженими суддями неупередженого судового органу, який винесе рішення на підставі об'єктивних правових критеріїв.

Процес розгляду справи в суді включає в себе два етапи: письмову частину і усну. Всі сторони мають рівні можливості щодо подання доказів, висунення своїх аргументів та їх обґрунтування. В ході розгляду або навіть при його відкритті сторони мають право клопотати про приписі тимчасових заходів для запобігання заподіяння більшої шкоди права і інтересом, захищеному в рамках судового розгляду, до того, як Суд винесе рішення по суті справи. Даний механізм дозволяє найбільш оперативно і ефективно врегулювати екстремальні ситуації, що ставлять в небезпеку суспільну безпеку і світовий правопорядок. Також даний механізм, не дивлячись на його високу ефективність, жодним чином не порушує прав сторін. Винесені Судом рішення мають для сторін обов'язкову силу, є остаточними і не підлягають оскарженню. На кожен зі сторін спору покладається обов'язок по виконанню приписів, винесених судом. У тому випадку, якщо будь-яка сторона ухиляється від

виконання рішення, застосовується закріплена в Статуті ООН можливість звернення до Ради Безпеки (ст. 94 п. 2). Але дане правило застосовується вкрай рідко, оскільки міжнародне співтовариство відноситься до рішень Міжнародного Суду з належною повагою і вживає заходів щодо виконання його приписів з огляду на те, що Суд є не тільки головним судовим органом ООН, а й вищою міжнародною судовою інстанцією [7].

Якщо спір між державами вже виник, він може бути переданий на розгляд суду за допомогою спеціальної угоди (компромісу), за допомогою прийняття рекомендації Ради Безпеки ООН або ж за допомогою явних конклюдентних дій сторін, що свідчать про їх фактичне визнання юрисдикції Суду. Якщо мова йде про спір, який ще не виник, але теоретично може відбутися надалі (майбутні суперечки), то компетенція Міжнародного Суду ООН виникає або відповідно до Договору (Угоди) між сторонами, або в силу їх односторонніх заяв про визнання юрисдикції Суду.

Так чи інакше, принциповим є те, що Міжнародний суд ООН здійснює свою юрисдикцію над державами тільки за їх згодою. У науковій літературі багаторазово зазначалося, що підсудність справ даному Суду на відміну від підсудності внутрішньодержавним судам цілком залежить від волі самих сторін, що сперечаються. Це також багато в чому є причиною тривалого розгляду питання про наявність у Міжнародного Суду ООН компетенції розглядати конкретний спір. Щоб Суд міг приступити до розгляду справи по суті, необхідно встановити згоду обох сторін, що сперечаються. Це відрізняє Міжнародний суд ООН, наприклад, від органів з вирішення спорів Світової організації торгівлі (далі – СОТ), в яких згоди відповідача на розгляд справи в даних органах не потрібно. Більш того, окремі дослідники визнають цю відмінність вигідною перевагою системи вирішення спорів у СОТ, так як в Міжнародному Суді ООН в більшості випадків відповідач заявляє заперечення проти юрисдикції; тому Суду доводиться спочатку витратити час на вирішення питання, чи має він право розглядати спір по суті [70, с. 411].

Крім того, як було зазначено, в окремих випадках вже виниклі суперечки можуть бути передані на розгляд міжнародного суду ООН за допомогою укладення сторонами спеціальної угоди, яка визначає предмет спору, межі компетенції суду або ж правові питання, які належить вирішити Суду. Добровільний характер компетенції Міжнародного Суду ООН, можливість передачі справ на розгляд за допомогою угоди знову нашовають на висновки про схожість суду з іншими органами правосуддя, зокрема з Міжнародним комерційним арбітражем. У цих рисах можна углядіти чималу певну специфіку: міжнародний комерційний арбітраж орієнтований на розгляд спорів в області міжнародного приватного права, в той час як призначення міжнародного суду ООН – розгляд конфліктів, публічно-правових за своєю природою [71].

Звернемо увагу і на Конвенцію ООН з морського права 1982 р. Так, згідно з її ст. 283 при виникненні конфлікту сторони «без зволікання приступають до обміну думками щодо його врегулювання шляхом переговорів або іншими мирними засобами». Згадок, що переговори (або інші погоджувальні процедури) є обов'язковою умовою подальшого звернення до Міжнародного Суду ООН, в розглянутій Конвенції немає, проте її системний аналіз дозволяє зробити висновок про пріоритетний характер саме позасудового врегулювання морських спорів [40].

Положення міжнародної конвенції про заборону всіх форм расової дискримінації про необхідність досудових переговорів стали основою правової позиції Росії в спорі «Грузія проти Росії» про події серпня 2008 р. Міжнародний суд ООН після багатомісячного розгляду в результаті підтримав довід представників Російської Федерації про те, що до звернення до суду Грузія ніякі переговори не ініціювала і не проводила, у зв'язку з чим компетенції у суду не виникло [72].

Україна, враховуючи невдалий досвід міждержавної скарги Грузії, методично і детально фіксувала свої спроби ініціювати переговори з російською владою. Міжнародний суд ООН в Гаазі 8 листопада 2019 р. дійшов

висновку, що його юрисдикція поширюється на розгляд позову України до Росії у зв'язку з порушенням останньою Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму і Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації у зв'язку з анексією Криму [74]. Міжнародний суд ООН визнав свою компетенцію щодо спору «Україна проти Росії» і фактично дав «зелене світло» розгляду по суті.

В даний час сторонам спору наказано в термін до 8 квітня 2021 р. представити меморандуми з правовими позиціями (термін подання продовжувався внаслідок пандемії коронавірусу).

Після того як Міжнародний суд ООН встановлює свою компетенцію розглядати і вирішувати конкретний спір, виникає наступне, також досить складне завдання: визначити джерела права, які підлягають застосуванню [75, с. 116]. У конкретних же справах, що розглядаються Судом, нерідко зустрічається ситуація, коли спір стосується не стільки розбіжностей з приводу фактичних обставин, скільки розбіжностей з приводу застосовного права [76]. Показово, наприклад, розгляд Міжнародним судом ООН обставин так званої Катарської кризи: в 2017 р. ряд арабських країн оголосили про розрив дипломатичних відносин з Катаром. Підставою для такого рішення було те, що катарська влада за деякими відомостями займалася фінансуванням і приховуванням терористичних організацій. Розрив дипломатичних відносин спричинив і припинення авіасполучення з цією країною. Катар, не погодившись з прийнятими щодо нього транспортними обмеженнями, звернувся зі скаргами в Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО), яка згодом підтримала доводи катарської влади. Бахрейн, Єгипет, Саудівська Аравія і Об'єднані Арабські Емірати звернулися зі спільною скаргою до Міжнародного Суду ООН, в якій вказували, по-перше, що Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька Конвенція) 1944 р. не підлягала застосуванню до розглянутого конфлікту; по-друге, ІКАО компетенцією вирішувати спір не володіла. Разом з

тим Міжнародний суд ООН також став на бік Катару і 14 липня 2020 р. відхилив скаргу заявників [77].

Слід вказати, що з моменту створення і до теперішнього часу в Міжнародний Суд було передано понад 130 спірних справ, за якими було винесено близько 110 рішень. Юрисдикція суду торкнулася різних сфер життя міжнародного співтовариства, відбилася на більшості областей міжнародного права. Міжнародним Судом була вироблена вагома практика, що стосується демілітаризації морських просторів, демаркації сухопутних кордонів та інших часто зустрічаються «прикордонних» питань [78].

Крім того, Суд має вагому роль у питаннях:

- застосування заходів відповідальності до держав;
- тлумачення двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод;
- визначення суверенітету над морськими кордонами;
- надання дипломатичного захисту;
- захисту прав людини;
- розвитку міжнародного гуманітарного права;
- розвитку екологічного права;
- захисту природних ресурсів;
- охорони здоров'я людини і т. п. [79].

Важливим є той факт, що до допомоги Міжнародного суду зверталось близько 90 держав, у тому числі країни Африки, Азії (включаючи Близький Схід), Південної, Центральної та Північної Америки, Океанії та Європи. Це свідчить про найвищий ступінь довіри до Суду з боку держав усіх регіонів земної кулі, незважаючи на існуючі правові, політичні та культурні протиріччя між країнами. Це підтверджує універсальний характер і доводить правовий авторитет суду для світової спільноти.

Однак слід констатувати, що на ділі держави воліють врегулювати свої розбіжності не в суді, а за допомогою різних інших, дипломатичних засобів мирного вирішення спорів. Для сучасної юрисдикції арбітражних судів

особливо важливий прецедент, створений суперечкою в Алабамі між США та Великобританією в 1871-1872 роках. У 1872 році арбітражний суд виніс рішення на користь США 15,5 мільйона доларів, і британський уряд виплатив цю суму в якості компенсації за продаж крейсерів на південь, які знищили понад 60 американських кораблів у Громадянській війні 1861-1865 років. У 1958 році Генеральна Асамблея затвердила Типові правила арбітражу. Вони носять рекомендаційний характер. [89, с. 126].

Одне з найвідоміших – це суперечка між США і Нікарагуа в 1986 р, в якому Суд визнав незаконними військові і напіввійськові дії США і зобов'язав їх відшкодувати Нікарагуа заподіяну шкоду [80, с. 140].

Найгучнішим був консультативний висновок Міжнародного суду від 8 липня 1996 р. за запитом Генеральної Асамблеї ООН про законність загрози ядерною зброєю або її застосування. В результаті суд постановив, що така загроза є протиправною [30, с. 182]. Рішення суду обов'язкові для виконання, але тільки для держав, що беруть участь у спорі, і тільки по даній справі і оскарженню не підлягають. Статут ООН покладає зобов'язання виконувати рішення суду по тих розглядах, в яких держава, яка є членом ООН, виступає в якості однієї зі сторін. Згідно зі Статутом Міжнародного Суду, його рішення обов'язково лише для сторін у справі і лише по даній справі. Інакше кажучи, рішення не створює судового прецеденту, який був би обов'язковий і для інших держав в аналогічних ситуаціях [81, с. 72].

Відзначимо лише, що для Міжнародного Суду ООН, як і для інших міжнародних судів, характерна проблема хронічного невиконання рішень, яка з роками лише загострюється. Однак зазначимо, що ефективність діяльності Міжнародного Суду ООН з розгляду міждержавних скарг сумнівів не викликає. Дійсно, для цього судового органу притаманна тривалість процедури розгляду спору в часі, однак дана обставина не скасовує того, що підсумкові судові акти являють собою результат глибокого і всебічного вивчення обставин конкретної справи. Також слід сказати, що крім врегулювання конкретних спорів,

важливим напрямком у діяльності Суду є формулювання правових норм. Змушені визнати, що через свій обсяг і багатосторонність норми міжнародного права не завжди відрізняються особливою ясністю і точністю, що неминуче призводить до протиріч. Це твердження найбільш справедливо по відношенню до Міжнародного звичаєвого права.

Самі по собі судові рішення Міжнародного Суду не є джерелом права, проте неможливо оскаржувати той факт, що рішення суду містять найкращі формулювання, в яких відображено зміст чинного міжнародного [82, с. 327]. Тому, з точки зору загального міжнародного права, рішення Міжнародного Суду є головним орієнтиром для визначення правових рамок.

Можливість Міжнародного суду винести об'єктивне і авторитетне рішення по якому-небудь спору дозволяє прояснити чинне міжнародне законодавства, а також сприяє його розвитку, що є сприятливим ґрунтом для підвищення рівня правової визначеності [83].

Таким чином, можна сказати про переваги міжнародного суду як незалежного судового органу, а також його роль у вже вирішених міждержавних спорах і подальших перспективах для конфліктуючих країн.

1) на відміну від більшості позасудових міжнародно-правових механізмів врегулювання конфліктних ситуацій, діяльність Міжнародного Суду не обмежується якоюсь конкретною областю міжнародного права. Якщо сторони визнали за необхідне звернутися до суду, то він Повноважний вирішити будь-який спір, що має відношення до міжнародного права. Це свідчить про центральну роль Міжнародного Суду ООН у системі міжнародно-правових механізмів;

2) Суд здійснює врегулювання міждержавних конфліктів мирними способами. Передача справи до суду є ефективним і, при цьому, найбільш мирним засобом вирішення міжнародного спору, а також сприяє побудові більш гармонійних міждержавних відносин.

3) Суд сприяє врегулюванню навіть тупикових дипломатичних ситуацій.

З точки зору міжнародного права, найбільш оптимальним способом врегулювання конфліктів донині є переговори. Однак бажаний результат переговорів не завжди збігається з дійсним, і нерідко переговори заходять в глухий кут, а суперечка неминуче приходиться до ескалації. У таких випадках, звернення до Міжнародного суду стає найбільш дієвим способом врегулювання конфлікту [28, с. 365].

Прикладом цього може служити справа авіа розпилення гербіцидів (Еквадор проти Колумбії). В даному спорі сторони вже в ході розгляду справи по суті досягли угоди про врегулювання питання, що дозволило припинити розгляд. Обидві сторони висловили суду вдячність за витрачені ним час, ресурси і зусилля і визнали, що без участі суду досягти угоди було б складно або взагалі неможливо.

4) Суд пропонує найбільш доступний спосіб врегулювання спорів. Наприклад, в 1992 році своїм рішенням про проведення остаточної демаркації кордонів Суд поклав край прикордонному конфлікту Сальвадору і Гондурасу, який тривав протягом 90 років.

5) Рішення Міжнародного суду робить істотний вплив не тільки на безпосередні сторони конфлікту, і на все світове співтовариство, стаючи прикладом, «інструкцією до дії» для інших держав.

6) Суд забезпечує верховенство права на міжнародному рівні. Прикладом може служити перша в історії Міжнародного Суду розглянута справа за участю Російської Федерації (2008-2011 рр.). Відповідний позов подано Грузією на основі міжнародної Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [84]. Грузія стверджувала, що, починаючи з 1990 року, Росія безпосередньо, а також через підконтрольні їй структури Абхазії і Південної Осетії, здійснювала дискримінацію грузинського населення в цих республіках. 15 жовтня 2008 року Суд виніс рішення, приписавши обом сторонам спору тимчасові заходи, які зводяться до підтвердження їх зобов'язань за вказаною Конвенцією. Міжнародний суд ООН 01.04.2011 р. відхилив позов, який подала Грузія,

звинувачуючи Росію в етнічних чистках у самопроголошених Абхазії та Південній Осетії. Головний судовий орган ООН заявив, що не має юрисдикції слухати цю справу, тому що Росія і Грузія не намагалися провести переговори щодо владнання своєї тривалої суперечки перед тим, як подати позов [85].

Все вищевикладене свідчить про досконалість Міжнародного Суду ООН як міжнародно-правового засобу врегулювання міждержавних спорів, а також ефективності судових механізмів для забезпечення верховенства права на всій земній кулі.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних спорів є ефективними способами мирного вирішення міжнародних спорів. Превентивна дипломатія — це діяльність, яка спрямована на запобігання спорів між державами та недопущення переростання наявних спорів у конфлікти та локалізувати масштаб такого конфлікту після його виникнення. До дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів відносять: переговори, консультації, примирення, слідчі і погоджувальні комісії, посередництво і добрі послуги.

Добрі послуги як інструмент вирішення міжнародних конфліктів, як видається, мають меншу ефективність, ніж посередництво, оскільки не націлені на конкретне рішення, а лише створюють умови для його прийняття. Добрі послуги ведуть до процедури посередництва і таким чином є першим етапом двоступеневої схеми вирішення міжнародного конфлікту. Процедура обстеження є швидшою і менш формалізованою, ніж судочинство, але в той же час спирається на встановлені юридично значущі факти, що не завжди має місце при врегулюванні спорів за допомогою переговорів або примирення.

2. Арбітраж і судове врегулювання – це два методи, що включають визначення розбіжностей між державами за допомогою юридичних рішень трибуналів. У міжнародному праві існують дві форми міжнародного арбітражу: а) ті, що передбачені міжнародними договорами для вирішення спорів, які

можуть виникнути внаслідок їх тлумачення та застосування (інституційний або постійний арбітраж); б) створений на основі конкретного спору, так званого арбітражу ad hoc або ізольованого арбітражу.

3. Нині головним судовим органом міжнародного співтовариства є Міжнародний суд. Міжнародний судовий розгляд проводиться в основному Міжнародним Судом ООН; він функціонує на підставі положень глави XIV Статуту ООН, відповідного Статуту МС ООН, а також регламенту 1946 р. Дана судова установа – головний судовий орган ООН, тобто не виключається створення та інших, спеціальних, судових органів.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження особливостей мирного вирішення міжнародних спорів зроблено висновки:

1. Чинна в сучасний час система міжнародно-правових засобів вирішення міжнародних розбіжностей заснована на забороні застосування сили або загрози силою. Цим сучасна система відрізняється від своєї попередниці. У наш час неприпустимо застосування примусових заходів. Виняток становлять самооборона і колективна боротьба з агресією. Зараз значно розширено коло засобів мирного врегулювання спорів, так як за століття з моменту початку розробки системи міжнародною практикою вироблялися і закріплювалися в найважливіших міжнародно-правових актах нові мирні засоби. Серед них погоджувальна процедура, врегулювання спорів у міжнародних універсальних та регіональних організаціях. Традиційні ж методи мирного врегулювання поставлені на якісно нову основу з метою забезпечення миру і мирного співіснування держав.

При цьому, вважаємо, що головною проблемою реалізації даного принципу є недостатність правозастосовної практики конвенційних норм. Але тим не менш, принцип має місце бути в змісті міжнародних договорів і угод як обов'язковий. Відповідно, видається найбільш доцільним здійснювати

всесторонній контроль з боку компетентних органів з метою реалізації принципу мирного вирішення міжнародних спорів.

2. Способи врегулювання міжнародних спорів і конфліктів відрізняються різноманітністю. Це обумовлено наявністю широкого діапазону самих конфліктів, що виникають між державами. Мирні засоби врегулювання спорів являють собою широкий спектр інструментів для використання сторонами з урахуванням специфіки конкретних спорів і органу, що їх вирішує. Глава VI Статуту ООН присвячена методам і процедурам мирного врегулювання спорів і ділить їх на три категорії: дипломатичні, судові та інституційні. Дипломатичні методи припускають спроби врегулювати суперечки або самими сторонами, або за допомогою інших суб'єктів. Судові методи припускають вирішення спорів судами, як судовими, так і арбітражними. Інституційні методи включають звернення до організації Об'єднаних Націй або регіональних організацій для вирішення спорів. Основним недоліком дипломатичних методів вирішення спорів є те, що їх сторони не несуть юридичного зобов'язання приймати запропоновані їм пропозиції про врегулювання. Судові методи врегулювання спорів краще, оскільки вони передбачають винесення обов'язкових рішень, а не просто рекомендацій, як у випадку дипломатичних методів. Саме ця обов'язкова сила рішень, винесених після закінчення судових методів, відрізняє ці методи від інших методів вирішення спорів.

3. Принцип мирного вирішення міжнародних спорів розвивався протягом наступних основних етапів:

1) Гаазькі конференції миру 1899 і 1907 років, на яких був проголошений принцип мирного вирішення міжнародних спорів.

2) Пакт Бріана-Келлога і наступні багатосторонні міжнародно-правові документи затвердили принцип мирного вирішення спорів як один із основоположних принципів сучасного міжнародного права (1928-1936 рр.).

3) у Статуті ООН і статутах регіональних організацій був розроблений і закріплений принцип мирного вирішення спорів (1944-1955 рр.).

4) резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, документами міжнародних конференцій, багатосторонніми та двосторонніми договорами між державами підтверджено і розроблено принцип мирного вирішення міжнародних спорів (1957-1964 рр.).

5) Декларація принципів міжнародного права явила собою відображення прогресивного розвитку принципу і приналежність його до системи принципів мирного співіснування держав. У ній також було дано розгорнуте формулювання принципу мирного вирішення міжнародних спорів (1964-1970 рр.).

6) прийняття Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй Манільської декларації про мирне врегулювання міжнародних спорів у 1982 році та Декларації 1988 року про запобігання та врегулювання спорів між державами, що можуть загрожувати міжнародній безпеці, а також визначають роль Організації Об'єднаних Націй у цій сфері.

7) прийняття у 1995 році Комісією ООН з міжнародного торговельного права (ЮНСІТРАЛ) рекомендовані правила примирної процедури в спорах між державами; у 2002 році Типового закону «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру». Рекомендації для арбітражних органів та інших зацікавлених установ щодо арбітражного розгляду, які проводяться по Арбітражному регламенту ЮНСІТРАЛ (в редакції 2010 року) та регламенту Міжнародного арбітражного суду МТП від 1 січня 2012 року та ін.

4. Дипломатичні засоби вирішення міжнародних спорів є ефективними способами мирного вирішення міжнародних спорів. Превентивна дипломатія — це діяльність, спрямована на запобігання суперечкам між сторонами, недопущення переростання наявних суперечок у конфліктах та зменшення масштабів конфліктів після їх виникнення. До дипломатичних засобів вирішення міжнародних спорів відносять: переговори, консультації, примирення, слідчі і погоджувальні комісії, посередництво і добрі послуги.

Переговори – є процесом обговорення та узгодження точок зору сторін для досягнення взаємовигідного вирішення спірних питань.

Добрі послуги і посередництво – мова йде про способи мирного врегулювання міжнародних спорів, при яких держави, які не в змозі встановити необхідні контакти між собою, просять нейтральну третю сторону або приймають їх пропозицію внести свій внесок у переговори.

Добрі послуги як інструмент вирішення міжнародних конфліктів, як видається, мають меншу ефективність, ніж посередництво, оскільки не націлені на конкретне рішення, а лише створюють умови для його прийняття. Той факт, що добрі послуги застосовуються найчастіше на етапі до початку переговорів, під час підготовки і вироблення умов взаємодії, а посередник же здійснює свої повноваження в ході вирішення безпосередньо спірного питання дозволяє вважати їх доповнюють один одного інструментами. Можна стверджувати, що добрі послуги ведуть до процедури посередництва і таким чином є першим етапом двоступеневої схеми вирішення міжнародного конфлікту.

Обстеження (знаходження фактів) і примирення – це методи мирного врегулювання міжнародних спорів, які застосовуються, коли сторони спору відрізняються один від одного при оцінці фактичних обставин, що викликали спір або спір. Для проведення слідчого або арбітражного розгляду використовується міжнародний Слідчий комітет, що складається з рівного числа представників сторін, іноді очолюваний представником третьої держави або міжнародної організації. Процедура обстеження є швидшою і менш формалізованою, ніж судочинство, але в той же час спирається на встановлені юридично значущі факти, що не завжди має місце при врегулюванні спорів за допомогою переговорів або примирення. Вважаємо, що інститут обстеження, незважаючи на недосконалість практичного характеру, володіє значним потенціалом для розвитку міжнародних відносин.

5. Арбітраж і судове примирення – це два метода, включаючи виявлення розбіжностей між державами за допомогою судових рішень. У міжнародному

праві існують дві форми міжнародного арбітражу. а) Передбачається міжнародними договорами для вирішення спорів, які можуть виникнути в результаті тлумачення та застосування (інституційний або постійний арбітраж). б) Через конкретний спір, так званий арбітраж ad hoc або ізольований арбітраж.

Постійний арбітраж - це постійно діючий арбітражна колегія, до якої сторони за взаємною згодою можуть передавати спори між собою до суду. Інституційний арбітражний суд має на меті вживати заходів у майбутньому та вирішувати спори, які можуть виникнути між договірними сторонами. Головною перевагою постійного арбітражу для вирішення конфліктів є його вирішальний характер. Це означає, що сторони не лише мають право визначати склад суду, а й мають право визначати умови арбітражу, процедури виконання рішення, місце проведення та вимоги до доказів. Перевага в тому, що процес не підлягає втручанню третьої сторони, тобто арбітражній ізоляції.

Серед недоліків постійного арбітражу можна визначити те, що за таких умов, коли кожна сторона сама обирає певну кількість (для сторін кількість однакова) арбітрів, які часто підтримують її позицію, рішення фактично ставиться в залежність від думки непарного арбітра. Також треба сказати про те, що арбітражі сприяють фрагментації міжнародного права, так як не можуть виробити послідовну практику.

Арбітраж ad hoc засновується після виникнення спору за спеціальною угодою сторін для винесення рішення по даному конкретному спору і після виконання своїх функцій припиняє існування, тобто носить тимчасовий характер. До переваг міжнародного арбітражного суду ad hoc відноситься, перш за все, надана сторонам можливість повністю змоделювати процес вирішення спору. Однак реалізація такої можливості тягне за собою необхідність детальної розробки арбітражної угоди, що регламентує всі стадії арбітражного процесу.

Обґрунтовано, що процедури міжнародного арбітражу на сьогодні мають характер більшою мірою декларативних процедур, ніж тих, що мають реальне

значення, що дозволяє говорити про необхідне реформування і зміну підходу до розуміння цієї процедури в цілому.

6. На сьогодні, міжнародний судовий розгляд проводиться в основному Міжнародним Судом ООН; він функціонує на підставі положень глави XIV Статуту ООН, відповідного Статуту МС ООН, а також регламенту 1946 р. Дана судова установа – головний судовий орган ООН, тобто не виключається створення та інших, спеціальних, судових органів.

Його головні характеристики, такі: складається з 15 суддів, обираються на 9 років; склад суддів повинен забезпечувати представництво найголовніших форм цивілізації і основних правових систем світу; конфліктуючі сторони тільки держави; спір може розглянутий в суді тільки за згодою всіх конфліктуючих сторін (факультативна юрисдикція суду); два способи порушення справи: нотифікація спеціальної угоди або подача секретарю суду односторонньої письмової заяви; усна і письмова стадії судочинства; рішення суду обов'язково до виконання (не підлягає перегляду протягом 10 років), можливе оскарження рішення суду тільки з причини нововиявлених обставин; суд може давати консультативні рішення міжнародним організаціям.

Розглянувши, всі доступні способи необхідно відзначити, що найефективнішими способами мирного вирішення конфлікту є міжнародний арбітраж і судовий розгляд у зв'язку з обов'язковістю виконання рішень арбітражу і суду. Інші способи в сучасному світі малоефективні, а їх успіх має поодинокі випадки, але все ж необхідно використовувати максимально всі доступні здатні щоб уникнути військового конфлікту і людських втрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевченко А. С. Міжнародний спір, його правова природа та мирне вирішення за допомогою арбітражу. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 5 С. 142–144.
2. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Либідь, 2009. – 352 с.
3. Міжнародне право: Навч. посібник/За ред. М.В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 336 с.
4. Krivokapic B. Mir i rat u medunarodnim odnosima i pravu. Beograd, 2017. С. 54–182.
5. Чайкіна Н. Е. Мирні засоби вирішення міжнародних спорів. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=2213 (дата звернення: 10.10.2021).
6. Корзіна І. В. Шляхи мирного вирішення міжнародних спорів. *Одеські юридичні читання* : Матер. всеукр. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 10-11 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової ; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 214–217.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй (прийнятий у м. Сан-Франциско 26.06.1945). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 10.10.2021).
8. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації

- Об'єднаних Націй (прийн. Рез. 2625 (XXV) ГА ООН від 24.11.1970 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_569#Text (дата звернення: 10.10.2021).
9. Антонюк О. А. Міжнародна публічна медіація : у пошуках максимальної ефективності. *Часопис Київського університету права*. 2015. №2. С. 348–354.
 10. Малишева О. М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №6. С. 378–381.
 11. Azud J. *The Peaceful Settlement of Disputes and the United Nations*. Bratislava, 1970. p. 215–216.
 12. Derrick V. Frazier & William J. Dixon. *Third-Party Intermediaries and Negotiated Settlements, 1946-2000//International interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations*, 2006. Vol. 32. p. 385–408.
 13. Івчук Ю. Ю., Івчук К. І., Примак Ю. О. Медіація як спосіб вирішення міжнародних спорів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 2. С. 7–15.
 14. Grotius H. *On the Law of War and Peace (1625)* / translated from the original Latin *De jure belli ac pacis* and slightly abridged by A. C. Campbell. Kitchener, 2001. VII-X, S.. 235–236.
 15. Rivijer A. *Osnovi medunarodnoga prava*. Kn. II. Beograd, 1898. S. 166–167.
 16. *Handbook on the Peaceful Settlement of Disputes Between States 1992*, S. 9–153.
 17. Merrills J. *The Means of Dispute Settlement / International Law*; ed. M. D. Evans. Oxford University Press, 2010. P. 559–585.
 18. Malanczuk P. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. Routledge. 2012. S. 273–299.
 19. Degan V. D. *International Conciliation: Its Past and Future / Völkerrecht und Rechtsphilosophie*; red. P. Fischer, H. F. Köck, A. Verdross. Berlin, 2017. S. 261–286.
 20. Softie S. *Rjesavanje sporova između država mirnim sredstvima*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zenici*. 2017. № 7. P. 283–313.
 21. Jankovic B. M., Radivojevic Z. *Medunarodno javno pravo*. Nis, 2014. S. 386–414.

22. Vucinic Z. *Medunarodno javno pravo*. Beograd, 2013. – 320 p.
23. Конвенція про мирне розв'язання міжнародних зіткнень (І Гаазька конвенція) : Конвенція; Російська Федерація від 18.10.1907 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_938 (дата звернення: 14.12.2021)
24. Мамон З. Міжнародний арбітраж як засіб вирішення міжнародних спорів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 3. С. 3–9.
25. Дочинець А. М. Мирні засоби вирішення міжнародних спорів. *Актуальні проблеми реформування сучасного законодавства*. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27–28 жовтня 2017 року). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 148 с.
26. Brownlie I. The Peaceful Settlement of International Disputes. *Chinese Journal of International Law*. 2009. № 2. P. 267– 283.
27. Кривокапич Б. Д. Мирное разрешение международных споров: монография. / Б.Д. Кривокапич; отв. ред. А.Г. Безверхое, науч. ред. А.В. Юдин; пер. с сербского В. Симоновой. Самара: Изд-во Самарского университета, 2020. – 592 с.
28. Братко І. В. Міжнародний суд ООН у розвитку міжнародного права. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 365 – 368.
29. Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями (Укл. у м. Відень 21.03.1986). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04 (дата звернення: 10.10.2021).
30. Галімурка П. Правова природа консультативних висновків Міжнародного Суду ООН. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини*. 2019. №47. С. 182– 191.
31. Тропін З. В. Криза універсалізму в діяльності мирних засобів вирішення міжнародних спорів та їх регіоналізація. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 351– 354.

- 32.Юрійчук Є., Опінко С. Діяльність зовнішньополітичних органів влади України в ООН і міжнародних судах щодо протидії російській гібридній агресії. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2021. Т. 43. С. 117–135.
- 33.Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень / Гаага. 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_938 (дата звернення: 10.10.2021).
- 34.Загальний акт про мирне вирішення міжнародних спорів від 26 вересня 1928 р. з поправками, внесеними Генеральною Асамблеєю ООН 28 квітня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f68#Text (дата звернення: 10.10.2021).
- 35.Статут Ліги Націй. 1919. URL: https://yurist-online.org/publ/istoricheskie_dokumenty_istorichni_dokumenti/statut_ligi_nacij_ustav_ligi_nacij/2-1-0-1227 (дата звернення: 10.10.2021).
- 36.Паризький договір про відмову від війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_648#Text (дата звернення: 10.10.2021).
- 37.Статут Організації Американських держав / підписаний у Боготі 30 квітня 1948 р. URL: https://znaimo.com.ua/Організація_американських_держав (дата звернення: 10.10.2021).
- 38.Європейська конвенція про мирне врегулювання спорів від 29.04.1957 р. https://leksika.com.ua/13420120/legal/yevropeyska_konventsiya_pro_mirne_vregulyuvannya_sporiv_1957 (дата звернення: 10.10.2021).
- 39.Протокол 1964 року комісії з посередництва та арбітражу Організації африканської єдності. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/93.htm> (дата звернення: 10.10.2021).
- 40.Конвенція ООН з морського права 1982 р. Конвенція ратифікована Законом №728-XIV від 03.06.99, ВВР, 1999, №31, ст.254 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 10.10.2021).

41. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. 1967 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення: 10.10.2021).
42. Пасічник Я. С. Вирішення морських спорів міжнародними судовими органами. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 352 – 356.
43. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами. Від 01.09.1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126#Text (дата звернення: 10.10.2021).
44. Миколаєнко Я.Ю. Гаазькі конвенції 1899 та 1907 рр. про мирне вирішення міжнародних суперечок. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія право. №32. Том 3. С. 179 – 181.
45. Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру. Типовий закон ЮНСІТРАЛ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text (дата звернення: 10.10.2021).
46. Проект керівництва щодо прийняття та застосування Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/private_international_law
47. Регламент дружнього вирішення спорів. 2013. URL: <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2015/12/2012-Arbitration-Rules-and-2014-Mediation-Rules-UKRAINIAN-version.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
48. Зміни в арбітражному регламенті ЮНСІТРАЛ. URL: <http://www.ilat.info/izmeneniya-v-arbitrazhnom-reglamente-yunsitral.html> (дата звернення: 10.10.2021).
49. Тропін З. В. Сучасна основа вирішення міжнародних спорів: принцип мирного вирішення міжнародних спорів чи принцип захисту прав та інтересів суб'єктів міжнародних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 358– 362.
50. Терещенко О. В. Вирішення спорів міжнародними. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 389– 393.

51. MOX Plant (Ir. V UK), provisional measures, ITLOS case № 10, para. 89 (3/12/2001). URL: www.Itlos.org (дата звернення: 10.10.2021).
52. Ivanov A. The consequences of the activity of international fact-finding bodies. *Recht der Osteuropäischen Staaten* (ReOS). 2020. Vol. 6. P. 24–30. URL: [https://www.unigoettingen.de/de/document/download/896b4f1ced2b8adc1674f8ad1ca80d5e.pdf/ReOS %2006%20aus%202020.pdf](https://www.unigoettingen.de/de/document/download/896b4f1ced2b8adc1674f8ad1ca80d5e.pdf/ReOS%2006%20aus%202020.pdf) (дата звернення: 10.10.2021).
53. Иванов А.Г. Соотношение обследования и примирения, как средств мирного разрешения международных споров и способов их реализации. *Leges si viata*. 2020. № 6–7. С. 85–90. URL: <http://www.legesiviata.in.ua/archive/2020/67/16.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
54. Иванов А.Г. Судовий характер міжнародних органів з встановлення фактів. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 225–235.
55. Міжнародне право: Підручник / Ліпкан В. А., Антипенко В. Ф., Акулов С. О. та ін. / Заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ : КНТ, 2009. 752 с. – С. 703.
56. Indus Waters Treaty (Karachi, 19.09.1960). *UNTS*. Vol. 444. – P 259.
57. Войцеховський А. В. Міжнародне право : підручник; МВС України, Харків, 2020. – 544 с.
58. Mokhtar A. Will this mummification saga come to an end? The International humanitarian fact-finding commission: article 90 of Protocol 1. *Pennsylvania State International Law Review*. 2003. Vol. 22, № 2. P. 243 – 311.
59. Авіакатастрофа МН17 над Донбасом: як просувається розслідування. URL: <https://slovoidilo.ua/2021/07/07/infografika/obshhestvo/aviakatastrofa-mh17-donbassom-kak-prodvigaetsya-rassledovanie> (дата звернення: 10.10.2021).
60. Нагнибіда В. І. Арбітраж як суб'єкт правозастосування при вирішенні міжнародних комерційних спорів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2020. № 2. С. 78 – 86.
61. Шаталюк А. Міжнародний арбітраж як дієвий засіб вирішення міжнародних господарських спорів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №2. С. 95–99.

- 62.Хрімлі О. Г. Теоретичні питання щодо вирішення спорів в інвестиційному міжнародному арбітражі. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 409-412.
- 63.Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 1961 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text (дата звернення: 10.10.2021).
- 64.Савчук К. О., Мельничук О. І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 341 – 347.
- 65.Пташенчук О. М. Застосування міжнародним судом ООН джерел міжнародного права з метою встановлення порушення міжнародно-правового зобов'язання як складового елементу протиправного діяння держави. *Право і суспільство*. 2015. № 5(3). С. 38 – 42.
- 66.Кононенко В. П. Вирішення територіальних спорів Міжнародним Судом ООН: теорія і практика : монографія. Київ-Одеса : Фенікс, 2018. 438 с.
- 67.Орлова Е. С. Конкуренция юрисдикций междуна родных судебных органов при рассмотрении междуна родных морских споров: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2020. С. 39.
- 68.Статут Міжнародного Суду ООН (прийнятий у м. Сан-Франциско 26.06.1945). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 10.10.2021).
- 69.Бойко І. С. Трибуналізація міжнародного правопорядку як ознака міжнародного правосуддя. *Правова позиція*. 2021. № 1 (30). С. 83 – 87.
- 70.Пасічник Я. С. Діяльність Міжнародного Суду ООН на сучасному етапі розвитку міжнародного права. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2011. №2. С. 411– 418.
- 71.Терещенко О. В. Принцип справедливості при вирішенні міжнародних судових спорів. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_28 (дата звернення: 10.10.2021).

72. Georgia v. Russian Federation. Overview of the case. URL: <https://www.icj-cij.org/en/case/140> (дата звернення: 10.10.2021).
73. Хрімлі О. Г. Теоретичні питання щодо вирішення спорів в інвестиційному міжнародному арбітражі. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 409-412.
74. Рішення суду ООН за позовом України проти Росії буде не раніше ніж 2022 року – Зеркаль. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sud-oon-ukraina-protu-rosii/30266680.html> (дата звернення: 10.10.2021).
75. Капустин А.Я., Ковлер А.И., Белялова А.М., Лебедева Я.И., Фокин Е.А. Практика рассмотрения межгосударственных жалоб в международных судах: история вопроса и перспективы. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2020. № 6 (85). С. 116 – 134.
76. Хеленюк М. Поняття та значення юрисдикції міжнародного суду ООН//Наука онлайн: *Міжнародний електронний науковий журнал*. 2019. №11. URL: <https://nauka-online.com/ua/publications/yurisprudentsiya/2019/11/ponyatie-i-znachenie-yurisdiktsii-mezhdunarodnogo-suda-oon/> (дата звернення: 10.10.2021).
77. Official web-site of the International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org> (дата звернення: 10.10.2021).
78. Judgment of 14 July 2020. Bahrain, Egypt, Saudi Arabia and United Arab Emirates v. Qatar. URL: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/173/173-20200714-JUD-01-00-EN.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
79. Офіційний сайт Міжнародного Суду ООН. URL: <http://www.ijc-cij.org/>
80. Military and Paramilitary Activities in und against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Merits, Judgment. I. C. J. Reports. 1986. P. 140.
81. Бойко І. С. Прецедентна практика щодо морських територіальних спорів у рішеннях міжнародного суду ООН. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 2. С. 72 – 81.

82. Кирилюк О.В. Міжнародно-правове забезпечення розвитку глобального інформаційного суспільства: автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ. 2017. 20 с.
83. Музика Ю. Г., Кудас І. Б. Міжнародний Суд ООН: актуальні проблеми реформування. *Сильна ООН – кращій світ* : матеріали «круглого столу», присвяч. 70-річчю заснування ООН, 27 жовт. 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. міжнар. права, Наук. б-ка. Харків, 2015.
84. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Нью-Йорк, 07.03. 1966 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
85. Міжнародний суд закрит справу Грузії проти Росії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/3543807.html> (дата звернення: 10.10.2021).
86. Шаповалов В.О. Актуальні проблеми законодавства України: пріоритетні напрями його вдосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 8–9 жовтня 2021 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2021. – 72 с.
87. Шаповалов В.О. Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 жовтня 2021 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2021. – 140 с.
88. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй : Декларація; ООН від 24.10.1970 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_569 (дата звернення: 14.12.2021)
89. Шаповалов В.О. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 11 листопада 2021 р.) / Мін-во освіти і науки України ; Поліський нац. ун-т. – Житомир, 2021. – 136 с.

90. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень :
Конвенція; ООН від 10.06.1958 // База даних «Законодавство України» /
Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_070 (дата
звернення: 14.12.2021)